

mm/145

ÜLKEMİZDE PLANLAMA KADEMELERİ VE ARALARINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

HİLAL UĞUZ
MİMAR İDGSA-MYO

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ - A/29

Tez Yürütücüsü: Doç. Ergun TANERİ
Jüri Üyesi : Öğr. Gör. Necdet VİDİNLİOĞLU
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Rıfka ARSLAN

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KİTAPLIĞI

Kot : R 151
Alındığı Yer : Fen Bil. Ens. 161
Tarih : 3.11.1987
Fatura : -----
Fiatı : 2000 TL
Ayniyat No : 1/36
Kayıt No : 44937
UDC : 711.16
Ek : -----

+

Q

A

BIR

ÜLKEMİZDE PLANLAMA KADEMELERİ VE ARALARINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

HİLAL UĞUZ
MİMAR İDGSA-MYO

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ - A/29

Tez Yürütücüsü: Doç. Ergun TANERİ
Jüri Üyesi : Öğr. Gör. Necdet VİDİNLİOĞLU
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Rıfkı ARSLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET

GİRİŞ -----	1
I. GENEL OLARAK PLANLAMA KAVRAMI VE KADEMELENMESİ -----	3
I.1. MİLLÎ PLAN -----	5
I.1.1. Milli Plan Kapsamı ve Tanımı -----	5
I.1.2. Milli Planlamanın Amacı -----	6
I.1.3. Milli Planının Yapımı ile Görevli Kuruluşlar --	7
I.1.3.1. Devlet Planlama Teşkilatı -----	8
I.1.3.2. Yüksek Planlama Kurulu -----	9
I.1.3.3. Planlama Merkez Teşkilatı -----	10
I.1.3.4. Sosyal Planlama Dairesi -----	10
I.1.3.5. İktisadi Planlama Dairesi -----	11
I.1.3.6. Koordinasyon Dairesi -----	11
I.1.3.7. Özel İhtisas Komisyonları -----	12
I.1.3.8. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi--	12
I.1.3.9. Müsteşarlık Araştırma Grubu -----	15
I.1.4. Milli Planların Hazırlanma Çalışmaları (Aşamaları)-----	15
I.1.5. Ülkemizde Bugüne Kadar Yapılan Milli Plan Çalışmaları -----	17
I.2. BÖLGE PLANI -----	18
I.2.1. Bölge Kavramı - Bölge Türleri -----	18
I.2.2. Bölge Planlama Tanımı -----	20
I.2.3. Bölge Planlarının Amacı -----	21
I.2.4. Bölge Planlarını Hazırlayan Kuruluşlar -----	22
I.2.5. Bölge Planlarının Hazırlanma Çalışmaları (Aşamaları)-----	23
I.2.6. Ülkemizde Bugüne Kadar Yapılan Bölge Planlama Çalışmaları -----	25

	II
I.2.6.1. Marmara Bölge Projesi -----	27
I.2.6.2. Zonguldak Bölge Projesi -----	28
I.2.6.3. Antalya Bölge Projesi -----	29
I.2.6.4. Çukurova Bölge Projesi -----	30
I.2.6.5. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölge Projesi -----	32
I.2.6.6. Ege Bölge Projesi -----	32
I.2.6.7. Doğu Karadeniz Bölge Projesi-----	33
I.2.6.8. Orta Anadolu Bölge Projesi -----	33
I.3. KENT PLANI -----	33
I.3.1. Kent Planı Tanımı - Amacı -----	33
I.3.2. Kent Planlarının Yapımı İle Görevli Kuruluşlar---	35
I.3.3. Ülkemizde Bugüne Kadar Yapılan Kent Planlama Çalışmaları -----	36
I.3.4. Kent Planlarının Elde Edilme Yöntemleri -----	40
I.3.5. Kent Planlarının Hazırlanma Çalışmaları (Aşamaları)-----	43
I.4. DİĞER ÜLKELERDE PLANLAMA ÇALIŞMALARI -----	45
I.4.1. Ülkesel ve Bölgesel Ölçekteki Planlama Çalışmaları	45
I.4.1.1. İspanya -----	45
I.4.1.2. İtalya -----	47
I.4.1.3. Yunanistan -----	48
I.4.1.4. Amerika -----	49
I.4.1.5. Çekoslovakya -----	50
I.4.1.6. Fransa -----	50
I.4.2. Diğer Ülkelerde Kent Planlama Çalışmaları-----	51
I.5. ÜLKEMİZDE PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE PLANLAMA KADEMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER -----	52
I.5.1. Ülkemizde Planlama Çalışmaları -----	52
I.5.2. Ülkemizde Planlama Kademeleri Arasındaki İlişkiler -----	56
I.6. BÖLÜMÜN SONUÇLARI -----	59

II. ÜLKE - BÖLGE - KENT PLANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER AÇISINDAN İZMİT KENTİ VE DOĞU MARMARA ALTBÖLGESİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME	62
II.1. ÜLKE PLANLARINDA MARMARA - DOĞU MARMARA BÖLGESİ İÇİN VERİLEN KARARLAR	62
II.2. MARMARA BÖLGE PLANI	63
II.3. DOĞU MARMARA ALTBÖLGESİ	64
II.3.1. Doğu Marmara Alt Bölgesi Planlamaları ile Verilen Kararlar	65
II.4. İZMİT KENT PLANLARI	71
II.4.1. İzmit Kent Planı ile Verilen Kararlar	72
II.5. BÖLÜMÜN SONUÇLARI	74

ÖZET

İnsan topluluklarının günümüze değin geçirdiği aşamalar mekansal yapıyı da etkilemiş, ekonomik, sosyal ve fiziksel bir planlama olayı ortaya çıkmıştır.

İnsan toplulukları yaşadıkları mekanlara ve bu mekanlar arasındaki ilişkilere de yön vermeye çalışmışlardır. Önceleri yalnızca kentlerin planlanması dikkate alınmışken, sanayileşmenin getirdiği hareketlilik sonucu kentler arası kurulan bütünlük bölge ve ülke planlarının da gerekliliğini ortaya koymuştur.

Planlama mekandaki en küçük birimden mekanın tümüne kadar bütün ekonomik, sosyal ve fiziksel boyutları kapsadığından, birbirleri ile sürekli ve karşılıklı ilişkide olmaları gereken değişik planlama kademeleri ortaya çıkmıştır.

Planlamanın mekansal kapsamı dikkate alınarak, planlama kademeleri

- o Ülke Planı*
- o Bölge Planı*
- o Kent Planı olarak sıralanabilir.*

Bu kademelenmede en üst sırada yer alan ülke planları, ülkemizde, sosyo-ekonomik kalkınma planları niteliğinde hazırlanmaktadır. Ülke ölçeğinde varılacak sosyal ve ekonomik hedefleri saptama ve gerçekleştirme amacına yönelik olan ülke planlarının yapımı anayasa da devletin görevi olarak kabul edilmiş, uygulama zorunluluğu koyulmuştur.

planlama kademelerinde ikinci sırada yer alan bölge planları hem sosyo-ekonomik plan hem de fiziksel plan niteliğini taşımaktadır. Ülke planıyla alınan kararların bölge ölçeğinde detaylı hale getirilmesinde bölge ölçeğinde elde edilen verilerle de ülke planlarının hazırlanmasına yardımcı olan bölge planları ülkemizde tavsiye plan niteliğinde hazırlanmakta ve uygulamada zorlayıcı etkisi bulunmamaktadır.

Bölge planlarından sonra yer alan kent planları ise, kentlerin sosyal, ekonomik ve fiziki planlamalarını gerçekleştirmek amacıyla hazırlanmakta ancak fiziki planlama üzerinde daha çok durulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ülkemizde planlama kademelerini incelemek ve bu kademeler arasındaki ilişkinin ne olduğu, ne olması gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır.

İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde ülke, bölge, kent planlarının tanımı, amacı yapımıyla görevli kuruluşlar, ülkemizde bugüne kadar yapılmış planlama çalışmaları anlatılmaya ve incelenmeye çalışılmış ve diğer ülkelerdeki planlama çalışmalarından örnekler verilmiştir.

İkinci bölümde planlama kademeleri arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için İzmit kenti ele alınmış, ülke planlarında bölge lerin verilen kararlar ve bölge planlama kararları dikkate alınarak kent planıyla ne kadarlık bir bölümün uygulamaya dönüştürülebildiği anlatılmaya çalışılmış, planlama sistemindeki bir boşluğun tüm planlama kademelerini etkileyeceği belirtilmek istenmiştir.

Sonuç olarak planlama kademelerinin sürekli ve karşılıklı ilişkide oldukları, olmaları gerektiği ortaya koyulmuş, sistemdeki herhangi bir planlama boşluğunun tüm planları etkileyeceği belirtilmiş ve planların uygulama zorunluluğu olması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

G İ R İ Ş

İnsan toplulukları yalnızca toprağa bağlı olarak yaşadıkları çağlardan günümüze kadar sürekli daha yüksek bir yaşam düzeyine erişmek için çalışmışlardır. Bu nedenle yaşadıkları mekânlara ve bu mekanlar arasındaki ilişkilere sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan yön vermeye uğraşmışlardır.

İnsanlığın geçirdiği aşamalar mekansal düzeni de etkilemiş ve belirli ilkelere dayanması gereken bir planlama disiplini içine sokmuştur.

Sanayileşmenin getirdiği sorunlar kent planlama çalışmalarını zorunlu kılmıştır. Aynı zamanda sanayileşmenin getirdiği olanaklar sonucu ortaya çıkan hareketliliğin, kentler arası kurduğu bütünleşme, kent üstü mekanlarında planlama zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle kent planlamasından bölge ölçeğinde planlamaya ve oradan da ülkesel ölçekteki planlama çalışmalarına geçilmiştir.

Başlangıçta detaydan bütüne doğru ilişkilerini sürdürmekte görünen planlama kademeleri bütünden detaya doğru da etkileşim halindedir. Ancak planlamanın mekansal kapsamına göre yapılan bu kademelenmede (ülke-bölge-kent) herhangi bir aksaklık olduğunda planlama çalışması bir bütün oluşturmamakta, kopukluklar ve aksaklıklar ortaya çıkmaktadır.

Tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de ülke-bölge-kent ölçeğinde planlama çalışmaları yapılmaktadır. Ancak uygulamadaki yetersizlikler nedeniyle planlama kademeleri arasında sağlıklı bir ilişki kurulamamıştır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, ülke bölge kent planlarını kavram kuruluş ve uygulama açısından tanımlamak, diğer ülkelerdeki çalışmaları da inceleyip, ülkemizde bu planlama kademeleri arasındaki ilişkileri araştırmak olmuştur.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma iki bölüm halinde hazırlanmış, birinci bölümde genel olarak planlama kavramı ve kademelenmesi, ülke, bölge kent planı tanımları, kapsamaları, bu planları hazırlayan kuruluşlar ve hazırlanma yöntemleri hakkında kaynak araştırması yapılmıştır.

Elde edilen verilerle ülkemizdeki planlama çalışmaları ve diğer ülkelerdeki planlama çalışmaları incelenmiş planlama kademeleri arasında ki ilişki anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde planlama kademeleri arasındaki ilişkinin uygulamaya dönüşümünü anlatabilme ve bu kademelerde olacak boşlukların ortaya koyacağı aksamayı gösterebilme amacıyla İzmit örneği üzerinde durulmuştur.

I- GENEL OLARAK PLANLAMA KAVRAMI VE KADEMELENMESİ

İnsan topluluklarının daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaşmak amacı ile, yaşadıkları mekanlara ve bu mekanlar arasındaki ilişkilere yön vermeye çalışmaları ekonomik, sosyal, fiziksel bir planlama olayı - dır.

Yalnızca toprağa bağımlı olarak yaşanan çağlardan bu yana insanlığın geçirdiği aşamalar ve teknolojik gelişmelerin ortak yaşama kattığı kolaylıklar, zorunluluklar yerleşmeleri de sosyal ve fiziksel olarak etkileyerek "Belirli ilkelere dayanması gereken bir planlama disiplini içine sokmuştur" (1).

"Sosyal ve politik bakımlardan arzu edilen ile ekonomik ve teknik bakımlardan mümkün olanın bağdaştırılması zorunluluğundan doğan planlama çalışmaları" (2) günümüz toplumlarında üretim ve yaşam düzeyini

(1) İmar ve İskan Bakanlığı - 50 yılda İmar ve Şehirleşme

(2) Fehmi Yavuz - Şehircilik Sorunlar Uygulama ve Politika.

en üst kademeye çıkarmaya, yarayan bir araç olarak görülmektedir. İşte bu niteliğinden dolayı da planlama çalışmaları çağımızda devletlerin en önemli görevlerinden biri sayılmaktadır. Devletler bu görevlerini yerine getirebilmek, arzulanan sonuçları elde edebilmek amacı ile çeşitli kademelerde plan ve programlar hazırlayıp uygulamaktadırlar.

Planlama bir mekandaki en küçük birimden mekanın tümüne kadar bütün ekonomik ve fiziksel boyutları ayrı ayrı kapsamaktadır. Bu nedenle de birbirleriyle sürekli ve karşılıklı ilişkide bulunmaları gereken değişik planlama kademeleri ortaya çıkmaktadır.

Planların mekansal kapsamı dikkate alınarak bir sıralama yapıldığında;

o Ülke Planı (Milli Plan)

o Bölge Planı

o Kent Planı

olarak kademelendiği görülmektedir.

Planlamanın mekansal kademelenmesinde en üst sırada yer alan ülke planları ekonomik ve sosyal konularda ülke ölçeğinde varılacak hedefleri tesbit etmek ve gerçekleştirmek amacıyla hazırlanır. Ülkemizde, ülke planları sosyo-ekonomik bir kalkınma planı niteliğinde olup bu planlarda planlamanın fiziki boyutu üzerinde durulmamıştır. Ülke planlamasından sonraki kademede yer alan bölge planları tesbit edilen bölge sınırları içinde ülke planıyla alınmış olan kararları uygulama amacı ile hazırlanır. Aynı zamanda bölge planları bölge ölçeğinde detaylı veri toplayarak ülke planlarının hazırlanmasına, bölge için ürettiği kararlarla da kent planlarının hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Bölge planları ile sosyo-ekonomik planlama kararlarının yanı sıra fiziki planlamaya ilişkin kararlarda getirilmektedir.

Kent planları, planların mekansal kademelenmesinde üçüncü sırada yer alan kentlerin sosyal, ekonomik ve fiziki planlamalarını gerçekleştirmek amacıyla hazırlanmakta ancak fiziki planlama üzerinde daha çok durulmaktadır.

I - I. MİLLİ PLAN

I.1.1. MİLLİ PLAN KAPSAMI VE TANIMI

Planlama organizasyonunun en üst kademesinde yer almakta olan ülke planlama çalışmaları "bütün ülkeyi kapsayan merkezi bir planlama faaliyetidir" (1).

Ulusal yerleşme ve kalkınma politikalarının zorunlu kıldığı ülkesel planlama, fiziki plancılığın dışında ülke ölçeğinde planlı ve düzenli bir kalkınmayı amaçlayan sosyo-ekonomik bir planlama türüdür. Bir diğer deyişle ise; ülkesel planlama, "Milli gelirin arttırılması ve nüfusun hayat seviyesinin yükseltilmesi amacını güden devletin sosyo-ekonomik faaliyetlere yol göstericilik etmesi ile oluşan bir planlama tipidir" (2).

Ülke ölçeğinde ekonomimin tüm sorunlarını ele alan ülkesel plancılar için değişik tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalardan bazıları şunlardır:

"Sosyo-ekonomik verileri belli bir teknikle belli bir modele göre tespit eden, kaynakları bu hedef içinde mabilize eden plancılık ülkesel kalkınma plancılığıdır" (3).

(1) Ergun Taneri - Bölge Planlama.

(2) Enver Ergun - Bölge Planlama I.I.B. Komisyon Raporu No: 5

(3) Memduh Aytür - Türkiye'de Plan Planlı Siyaset ve İdare.

"Belirli bir dönemde belirli sosyo-ekonomik amaçlara ve sayısal olarak ifade edilebilen hedeflere ulaşabilmek için, bu işle görevlendirilmiş organlar tarafından ve daha önceden saptanan araçları kullanmak sureti ile yürütülen faaliyetlerin tümü kalkınma plancılığıdır" (1).

Bir başka tanıma göre de; ülke planlama, "Üretim faktörlerinin en verimli şekilde kullanılarak ekonomik büyümeyi sağlayan ve bu büyümeden sosyal adalet ilkelerine göre kişilerin pay olmasını sağlayan planlama faaliyetidir" (2)

Tanımlaması bu şekilde yapılan ülkesel planlarımızda fiziksel yön ihmal edilmekte ve bir yasama göre "Türk kalkınma plancılığı hedefleri umumi hatları ile gösteren ve ona çıkan yollara işaret eden bir strateji dökümanı olma niteliğini göstermektedir" (3).

I.1.2. MİLLİ PLANLAMANIN AMACI

Günümüzde bütün ülkelerin kendilerine göre saptadıkları ülkesel bir yerleşme ve kalkınma plan-politikaları bulunmaktadır.

Batı ülkeleri ya da gelişmiş ülkeler diye tanımladığımız ülkeler uzun bir süreç ve değişik şartlar içinde bugünkü seviyelerine ulaşmışlardır. Günümüzde bu memleketlerin çabaları ülke düzeyinde kalkınmayı dengeli bir hale getirmek ve oluşabilecek darboğazlardan kaçınmaktır. Ülkemizde ise; diğer gelişmekte olan lükelerde olduğu gibi amaç; ülke planları ile kalkınmayı sağlamaktır.

Anayasamızda ülke planlamanın amacı ekonomik - sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamak gözellikle sanayinin ve tanının yurt düzeyinde dengeli gelişmesini gerçekleştirmek olarak saptanmaktadır (4).

(1) Erden Öney - İktisadi Planlama

(2) Ergun Taneri - Bölge Planlama

(3) Memduh Aytür - Türkiye'de Plan Planlı Siyaset ve İdare.

(4) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 18.10.1982 B1-2. Madde 166.

Bu nedenle ülkemizde bugüne kadar yapılan Milli planların hazırlanma amacı

- o "Fert başına milli gelirin arttırılması,
- o Tam istihdama varılması,
- o Dış ticaret dengesinin sağlanması,
- o Bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi,
- o Gelir dağılımında sosyal adalet ilkelerinin uygulanması" (1).

olarak saptanmıştır.

Planlı dönem boyunca hazırlanmış olan dört planda da planlama çalışmaları bu amaçlar doğrultusunda yapılmıştır.

Ülkemizde bu amaçlar göz önünde tutularak hazırlanan sosyo-ekonomik ülke planları sektörel esasa dayanmaktadır. Bu planlarda fiziksel boyutlar üzerinde çok az durulmakta ve bu durum planlamada önemli bir eksikliğe neden olmaktadır.

I.1.3. MİLLİ PLANIN YAPIMI İLE GÖREVLİ KURULUŞLAR

Ülkemizde Milli planları hazırlama görevi anayasaya ile devlete verilmiştir.

"1961 anayasasına göre, iktisadi, sosyal, ve kültürel kalkınmayı demografik yollarla gerçekleştirmek bu maksatla milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir" (2).

(1) Ergun Taneri - Bölge Planlama.

(2) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1961 B1.3 Md. 41.

"1982 anayasasına göre de ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlama, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir" (1).

Milli planların devlet tarafından yapılması hükmü ilk kez 1961 anayasasında yer almıştır. Bu hüküm sonucunda başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık olarak devlet planlama teşkilatı kurulmuş ve plan milli planların yapımı ile görevlendirilmiştir. 1982 anayasası da görüldüğü gibi plan yapımının devletin görevi olması konusunda bir değişiklik getirmemiştir.

Bugün ülkemizde milli planları hazırlamakla görevli örgüt Devlet Planlama Teşkilatıdır.

I.1.3.1. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI-(D.P.T.)-

Beşer yıllık kalkınma planlarını hazırlayan ve ülkemizin en üst kademedeki planlama organı olan Devlet Planlama Teşkilatı, 27 Mayıs 1960 devriminden hemen sonra 91 sayılı ve 30 Eylül 1960 tarihli yasayla kurulmuştur.

Kuruluş yasasında Devlet Planlama Teşkilatı ekonomik ve sosyal hedeflerin saptanmasında hükümete yardım eden, uzun ve kısa vadeli plan ve programları hazırlayan, planın başarı ile uygulanabilmesi için gerekli tedbirleri tavsiye eden bir kuruluş olarak tanıtılmaktadır.

Yine aynı yasayla teşkilatın görevleri aşağıdaki maddeler olarak saptanmıştır.

o Memleketin tabii beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve

(1) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 18.10.1982 B1. 2 Md.166.

imkanlarını tam bir şekilde tespit ederek takip edilecek iktisadi ve sosyal politikayı ve hedefleri tayinde hükümet yardımcı olmak.

- o Değişik bakanlıkların iktisadi politikayı ilgilendiren faaliyetlerinde koordinasyonu temin etmek için tavsiyelerde bulunmak ve bu konularda danışmanlık görevi yapmak.
- o Hükümet tarafından kabul edilecek hedefleri gerçekleştirmek için uygun ve kısa vadeli planlar hazırlamak.
- o Hazırlanan planların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili daire ve kuruluşlarla yerel idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin düzeltilmesi konusunda önlemlerde bulunmak.
- o Planın uygulanmasını takip etmek değerlendirmek ve gerekli hallerde planda değişiklikler yapmak.
- o Özel sektörün faaliyetlerini planın hedef ve amaçlarına uygun bir şekilde yönlendirecek, düzenleyecek önlemleri saptamak ve önermek.

Kuruluş kanunu ile bu görevleri üstlenmiş olan Devlet Planlama Teşkilatı ayrı ayrı hizmet üreten değişik daire ve komisyondan oluşmuştur. Birbirini tamamlayıcı nitelikte çalışmalar yapan bu kuruluşlar Yüksek Planlama Kurulu - Planlama Merkez Teşkilatı - Sosyal Planlama Dairesi - İktisadi Planlama Dairesi - Koordinasyon Dairesi - Özel İhtisas Komisyonları - Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi - Müsteşarlık Araştırma grubudur.

I.1.3.2. YÜKSEK PLANLAMA KURULU

Devlet Planlama Teşkilatımızın bölümlerinden biri olan yüksek planlama kurulu "Siyasi ve teknik mülahazaların telif edildiği bir or -

gan" (1) olarak tanımlanmaktadır.

Kurulu, başbakan veya yardımcısı ile hükümet tarafından seçilen üç bakan D.P.T. Müsteşarı ve üç daire başkanından (Sosyal Planlama Dairesi, İktisadi Planlama Dairesi, Koordinasyon Dairesi) oluşmaktadır. Bu oluşumda amaçlanan siyasi ve teknik otoriteler arasında dengeyi sağlamak politik ve teknik işbirliğini gerçekleştirmektir.

Yüksek planlama kurulunun görevleri aşağıda belirtilen maddeler olarak saptanmıştır.

o Kurul yapılacak olan planların stratejileri ile ekonomik ve sosyal hedeflerini saptar.

o Kurulu; planlama merkez teşkilatının hazırladığı veya hazırlayacağı uzun ve kısa vadeli planların daha önceden saptanmış olan temel ilke ve hedeflere uygun olup olmadığını inceler uygulunluğuna karar verdiği takdirde bakanlar kuruluna sunar.

I.1.3.3. PLANLAMA MERKEZ TEŞKİLATI

İktisadi planlama dairesi, sosyal planlama dairesi, koordinasyon dairesi ile bir genel sekreterlikten oluşan planlama merkez teşkilatı başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık olarak hizmet vermektedir.

I.1.3.4. SOSYAL PLANLAMA DAİRESİ

İktisadi nitelikteki kalkınma planlarının yapımı sırasında sosyal olaylarında ortaya koyulmasını, çözümlenmesini amaçlayan sosyal planlama dairesi; planlama ve araştırma bölümleri ile özel ihtisas komisyonlarından oluşmaktadır.

(1) D.P.T. - S.P.D. Başkanlığı Yayını - Planlama Nedir, Niçin Plan yapıyoruz.

Sosyal planlama dairesinin görevleri aşağıda maddeler halinde anlatılmaya çalışılmaktadır.

- o Ülkedeki sosyal sorunların öncelik sıralarını saptamak ve çözüm şekillerini araştırma,
- o Ekonomik kalkınma hedeflerinin gerektirdiği insan gücünü saptamak ve bu gücün sağlanmasını amaçlayan planlar yapmak,
- o Gelir farklılıklarından oluşan bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldıracı önlemleri araştırma ve kalkınma planları içinde yer almasını sağlamak.

I.1.3.5. İKTİSADİ PLANLAMA DAİRESİ

Çeşitli plan ve program bölümleri ile özel ihtisas komisyonlarından oluşan iktisadi planlama dairesinin görevleri şu maddeler olarak sıralanabilir:

- o "Gerekli araştırmaları yaparak uzun ve kısa vadeli genel ve bölgesel plan ve programları hazırlamak,
- o Kalkınma hızı ve kalkınma stratejisinin tayininde esas olacak çalışmaları yapmak tespit edilen ana hedeflere göre uzun vadeli planlar hazırlamak ve hazırlanan bu planları yıllık programlar haline dönüştürmek" (1).

I.1.3.6. KOORDİNASYON DAİRESİ

Planların yapımı ve uygulanması sırasında görevli olan değişik kuruluşların eşgüdümünü sağlamak amacı ile kurulmuş olan, koordinasyon dairesi aşağıda maddeler halinde sıralanmış olan görevleri üstlenmiştir.

(1) D.P.T. - S.P.D. Başkanlığı Yayını - Planlama Nedir Niçin Plan Yapıyoruz.

- o "Devlet teşkilatında ve özel sektörde planın gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak idari, mali ve hukuki tedbirleri tespit ve tavsiye etmek,
- o Tatbik mevkiine konan plan ve programların icrası sırasında gerekli olan takip ve koordinasyonu sağlamak, gereğinde bu maksat için muhtelif daire ve teşekküllerin yüksek seviyede sorumlu temsilcilerinin katılacağı komisyonları toplamak,
- o Plan tatbikatına ait üçer aylık devre raporlarını icra organlarından alıp bunları birleştirip, değerlendirerek sonucu ilgililere sunmak, ahenk sağlayıcı tedbirlerin yürürlüğe konmasını takip etmek,
- o Plan ve programların tatbikatının aksadığı sahalarda organizasyon ve metod incelemelerinin öncelikle yapılmasını sağlamak,
- o Plan ve programların idari organlarca ve kamu oyunca tanınmasını ve benimsenmesini sağlamak" (1).

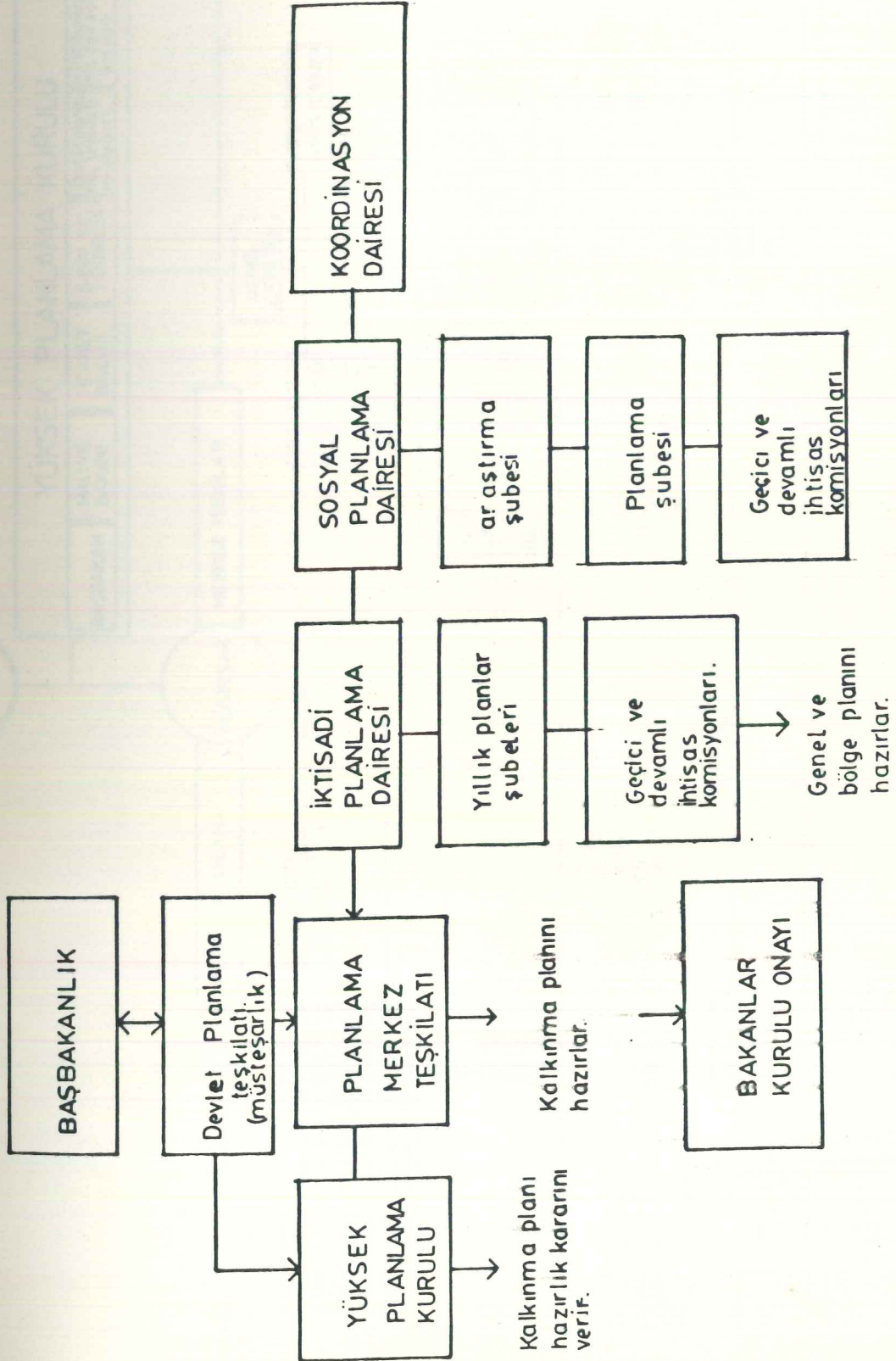
I.1.3.7. ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONLARI

Özel ihtisas komisyonları, ihtiyaç duyulan her planlama bölümü için ayrı ayrı kurulmaktadır. Çalışmaları sonucunda araştırdığı konuda nelerin sapılması gerektiğini ve nelerin yapılabileceğini saptayıp bir rapor halinde ilişkili bulunduğu planlama dairesine sunar.

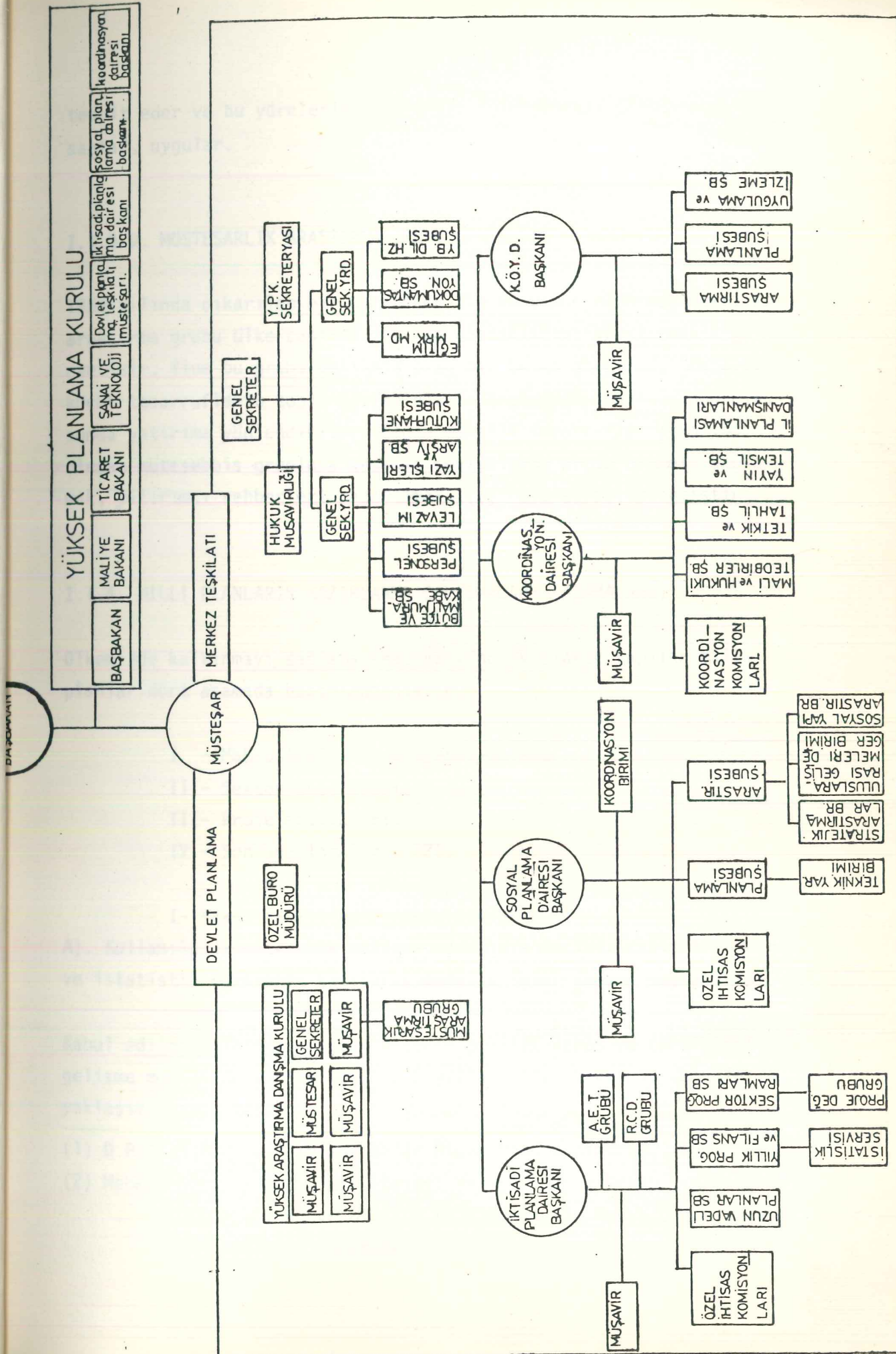
I.1.3.8. KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER DAİRESİ

1972 yılında bir kararname ile planlama merkez teşkilatı bünyesinde kurulan bu daire yaptığı çalışmalarla ülkedeki geri kalmış yöreleri

(1) D.P.T. - S.P.D. Yayını - Planlama Nedir Nicin Plan Yapıyoruz.

KALKINMA PLANI HAZIRLIK AŞAMASI

tespit eder ve bu yörelerin kalkınması için gerekli olan yöntemleri saptar, uygular.

I.1.3.9. MÜSTEŞARLIK ARAŞTIRMA GRUBU

1969 yılında çıkarılan bir kararname ile kurulmuş olan müsteşarlık araştırma grubu ülke çapında yatırım olanaklarını araştırmakla görevlidir. Yine bu gruba verilmiş olan bir başka görev de; "Mahalli küçük tasarrufların toplu olarak planın öngördüğü hedefler doğrultusunda yatırıma yönlendirilmesi için mahalli tasarruflar etrafında oluşan müteşebbis gruplara çeşitli seviyelerde proje hizmeti sağlamak, yatırımcı rehberleri hazırlamak, (1) olarak belirlenmiştir.

I.1.4. MİLLÎ PLANLARIN HAZIRLANMA ÇALIŞMALARI (AŞAMALARI)

Ülkemizde kalkınmayı sağlama amacına yönelik olarak yapılan milli planlar dört aşamada hazırlanmaktadır.

- I - Makro tahlil ve projeksiyonlar,
- II - Sektör analizleri,
- III- Proje analizleri,
- IV - Son ayarlamalar (2).

I- Makro Tahlil ve Projeksiyonlar

A). Kullanılacak matematik gelişme modelinin seçimi, geliştirilmesi ve istatistik verilerin katılarak modelin işler duruma geçirilmesi.

Kabul edilen kalkınma stratejisindeki politik karar ve tercihlerin gelişme modelinde yerine koyularak yıllara göre makro büyüklüklerin yaklaşık olarak tespiti.

(1) D.P.T. S.P.P. - Planlama Nedir Niçin Plan Yapıyoruz.

(2) Mehmet Çubuk - Doç. Tezi. Beşeri Yerleşmelerde Mekan Organizasyonu ve Ülkesel Kalkınmayı Bir Mekan Organizasyonu İçin Yaratmak.

Bu değerlerin daha ayrıntılı olarak iktisadi ve mali politika verilerine göre düzeltilmesi ve makro büyüklüklerin kapsamı açısından değerlendirilip projeksiyonunun yapılması.

B) Global olarak ve önemli sektörler yönünden sermaye hasıla kat sayısının tespiti.

C) Hedefler ve stratejiye bağlı olarak seçilen kalkınma hızını gerçekleştirebilmek için gerekli yıllık yatırım değerlerinin bulunması bu yatırım miktarı için gerekli i ve dış tasarruf tutarlarının hesaplanması ve bu tasarrufları sağlayıcı ana politikaların tanımlanması.

II- Sektör Analizleri

Girdi - ıktı analizleri yolu ile sektörler arası bağıntılıların bulunması, nihali talebin plan yıllarına projeksiyonu, sistemin çözümü ve gerek demeler dengesi gerekse yatırımlar yönünden ilk kontrolün yapılması.

Bütün sektörlerde envanter, talep projeksiyonları talebe bağlı olarak üretim ve üretime bağlı olarak girdilerin projeksiyonlarının yapılması dış ticaret etkilerinin hesaplanması ve katma değer projeksiyonları. Bütün bunların dikkate alınması ile sektörlerde iktisadi politika tedbirlerinin ortaya konması. Sektör çalışmalarının konsolidasyonu ile çeşitli kademelerde tutarlık sağlanması. i ve dış kaynak sorunları ile imkanların göz önüne alınması.

III. Proje Analizleri

Kritik sektör çalışmaları işletme seviyesinde mikro analizlerin proje hazırlıkları ve proje değerlendirilmesi.

IV. Son Ayarlamalar

- Projelere göre sektör analizlerinin düzenlenmesi.
- Sonuçların makro büyüklüklere ve dış tasarruf imkanları ile yatırım hedeflerine göre tekrar gözden geçirilip düzeltmelerin yapılması (1)

Bu dört aşama sonucunda hazırlanmış olan milli planlar parlamento-
dan geçirilerek kanun niteliğini kazanırlar ve kararname niteliğinde
olan yıllık planlar aracılığı ile uygulamaya aktarırlar (2).

I.1.5- ÖLKEMİZDE BUGÜNE KADAR YAPILAN MİLLİ PLAN ÇALIŞMALARI

Ölkemizde ilk defa ölkesel bir planlamaya gereksinim olduğu düşüncesi,
dünya ekonomik bunalımından sonra, ekonomimizin geçirdiği sarsıntı so-
nucunda ortaya atılmıştır. Bu düşüncenin ardından ölkesel bir plan ya-
pımına gidilmiş, ancak hazırlanan plan kaldırılması istenen sektörleri
kapsamıştır.

Ölkesel planlamada ilk deney olan bu çalışma 1933 - 1938 yıllarını
kapsayacak şekilde "Beş Yıllık Sanayi Planı" adı altında hazırlanmış-
tır.

Başarı ile uygulanan bu plandan sonraki devre için hazırlanan ölkesel
plan ise II. Dünya Savaşı nedeni ile uygulanamamıştır. Bu planlardan
sonra 1963 yılına kadar olan devrede ölkede ölçeğinde planlama çalışma-
ları yapılmamıştır.

(1) Mehmet Çubuk - Doç.Tezi. Beşeri Yerleşmelerde Mekan Organizas-
yonu ve Ölkesel Kalkınmayı Bir Mekan Organizas-
yonu İçin Yaratmak.

(2) İmar ve İskan Bakanlığı - 50 yılda imar ve yerleşme.

Planlı dönem olarak tanımlanan 1960 yılı sonrasındaki devrede Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ile ülkesel planlama çalışmaları tekrar başlamış ve günümüze kadar 4 plan üretilmiştir.

- I. Beş yıllık kalkınma planı 1963 - 1967
- II. Beş yıllık kalkınma planı 1968 - 1972
- III. Beş yıllık kalkınma planı 1973 - 1977
- VI. Beş yıllık kalkınma planı 1979 - 1983

Ölkemizde bugüne kadar yapılmış olan ülkesel planlama çalışmaları, önceki bölümlerde de görüldüğü gibi ekonomik planlamalardır. Bir ekonomik bunalımın ardından kalkınma çabasıyla yapımına başlanmış olan bu çalışmalarda planlamanın fiziksel boyutu ihmal edilmiş bulunmak - tadır.

I.2. BÖLGE PLANI

I.2.1. BÖLGE KAVRAMI - BÖLGE TÖRLERİ

Bölge sözcüğü çeşitli kavramlara karşılık olarak farklı ölçekteki alanları belirtmek amacı ile kullanılmaktadır. Bölge sözcüğü anla - tılmaya çalışılan bu alan parçaları genellikle kentten daha geniş ve ülkenin tümünden daha küçük alanlardır. Bu alanların sınırları; coğrafik, ekonomik, toplumsal ve yönetsel ölçütlere göre belirlenmektedir.

Günümüzde planlama çalışmaları için saptanan bölgeler, özelliklere göre üç ayrı grupta toplanmaktadır.

1- TÜRDEŞ (HOMOJEN) BÖLGELER

Bu tür bölgelerde bölgeyi oluşturan her birimin özellikleri birbirine benzer niteliktedir. Bu özellikler şöyle sıralanabilir;

- o "Bölge şehirlerinde farklılaşma ve yöneticilik fonksiyonu yoktur."

- o Genellikle şehir fonksiyonları tarımsal ürünlerin toplama ve dağılımı ile ilgilidir.
- o Şehirsel hizmetlerde farklılaşma zayıftır.
- o Sanayi daha çok tarıma dayanır ve genellikle küçük sanatla şeklindedir.
- o İstihdam sorunu önem kazanır.
- o Üretimde ihtisaslaşma yoktur" (1).

Bu tür bölgelere örnek olarak ülkemizde Trakya alt bölgesi gösterilebilir.

2- KUTUPLAŞMIŞ (NODAL) BÖLGELER

Bu tür bölgeler bir odak şehir etrafında oluşmuş yerleşme kademelenmesi içinde ilişkilerini odak şehirde sürdüren yerleşme gruplarından oluşmaktadır.

Nodal bölgelerin gösterdikleri özellikler:

- o "Merkezi bir yönetici şehir vardır.

- o Bölgede, büyüklükleri ve gördükleri fonksiyonlara göre kademelenmiş, ikinci ve üçüncü derecede merkezler bulunur.

- o İhtisaslaşma gelişmiştir.

- o Merkezi şehirle fonksiyonel açıdan sosyo-ekonomik ilişki vardır.

- o Üretim gücü ve ülke ilişkileri yüksek düzeydedir.

- o Yaşama standardı gelişmiştir".

(1) Ergun Taneri - Bölge Planlama.

Bu tür bölgelere örnek olarak ülkemizde Merkezi İzmir Metropolü olan Ege bölgesi ve Merkezi İstanbul Metropolü olan doğu Marmara alt bölgesi gösterilebilir.

3- PLANLAMA BÖLGELERİ

Verilen bir sosyo-ekonomik hedefe belirli bir süre içinde erişmek için işleyen bir alet ve uygun coğrafi araçların seçiminde kullanılan bir çözümleme bölgesidir. Bir başka deyişle planlama bölgeleri, "değişik bölümleri aynı kararlara bağlı birbirine bitişik bir mekanlar bütünüdür" (1).

Planlama bölgelerinde sınır, planlama çalışmaları sonucunda ulaşılması beklenen hedefler yoluyla belirlenmektedir.

"Planlama açısından uygulamaları kolaylaştırmak, ekonomik kararlar arasında tutarlılık sağlamak planın hedeflerini saptamak bakımından bu tür bölgeler seçilmektedir" (2).

I.2.2. BÖLGE PLANLAMA TANIMI

Planlama organizasyonunda ülkesel planlarla kent planları arasında yer alan bölge planları hem sosyo-ekonomik plan hem de fiziksel plan niteliği taşımaktadırlar.

"Bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziksel planlaması" (2) demek olan bölge planlamanın değişik tanımları yapılmıştır.

"Bölge planlama ekonomik kaynaklara göre nüfusun dağıtımı ve yereyin en rasyonel tarzda düzenlenmesidir" (3).

(1) Tekin Aydın - Ülke Düzenleme İlkeleri ve Yerleşme Sistemleri.

(2) Ergun Taneri- Bölge Planlama.

(3) Orhan Güner - Mimarlık Dergisi 1965-3.

"Bölge planlama ülke planlama ilkelerini yüzeye indiren bir ana plan niteliğindedir" (1).

"Mekanın en rasyonel bir biçimde düzenlenmesi ve bu düzenlemenin gerektirdiği şekilde donatılmasıdır"(1).

"Bölge planlama, faaliyetlerin bölgeyi belirleyen mekanlarda ve zaman içinde sıralanmasında sosyo-ekonomik hedeflerin açıklığa kavuşturulması ve formüle edilmesi süreci olarak tanımlanabilir (2).

Değişik kişilerce yapılan tüm bu tanımlamaların da ortaya koyduğu gibi bölge planlama; planlama amacı ile seçilen bir bölgenin belirli bir süre içinde, ülkesel planın ilke ve hedefleri doğrultusunda, sosyal - ekonomik planını hazırlama ve yanısıra mekansal düzenlemeyi de gerçekleştirme çalışmaları olmaktadır.

1.2.3. BÖLGE PLANLARININ AMACI

İmar ve İskan Bakanlığınca hazırlanan bölgesel planların amaçları aşağıda belirlenen maddeler halinde açıklanabilir;

- o Kalkınma planında öngörülen yatırımların bölgede zaman ve mekan olarak dağılımını sağlamak,
- o Kalkınma planında saptanmış olan, sosyal, ekonomik ve fiziksel plan - politikaların bölge ölçeğinde uygulanabilirliğini sağlamak,
- o Kalkınma planı ilkelerine uygun olarak bölgeler arası dengelilikleri - farklılaşmayı önleyici tedbirleri almak,

(1) Ergun Taneri - Bölge Planlama.

(2) İlhan Tekeli - Bölge Planlama Üzerine.

- o Ülke ölçeğinde kalkınma planlarında inilemeyen ayrıntılara inmek,
- o Bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgelerin ülke düzeyindeki kalkınmaya katkılarını saptamak,
- o Çeşitli sektörlerde yapılan çalışmaların bölge içinde eşgüdümünü sağlayıp, bölge de uygulanacak projelerin bir düzen içinde gerçekleşmesini sağlamak,
- o Bölgedeki mevcut kaynakları belirlemek ve bu kaynakların optimal kullanımını sağlamak,
- o Bölge ölçeğinde arazi kullanımının düzenli ve etkin hale getirilmesini sağlamak,
- o Bölge ölçeğinde sosyal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek, mekansal düzenlemeyi sağlamak,
- o Kent planlamaları için bölge ölçeğinde kararlar getirmek.

I.2.4. BÖLGE PLANLARINI HAZIRLAYAN KURULUŞLAR

Ülkemizde bölge planlamaya yönelik ilk kuruluşun 1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliğine bağlı olarak kurulan Bölge Planlama müdürlüğü olduğunu görmekteyiz.

Bölge Planlama Müdürlüğü o tarihlerde bugünkü anlamı ile bölge planları üretmekten çok, şehirleşme hareketlerinin belediye sınırları dışındaki kontrolünü sağlama amacı ile kurulmuştur.

Daha sonraları, 9.5.1958 tarih ve 7116 sayılı yasa ile kurulan İmar ve İskan Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığının tüm imar ve araştırma faaliyetlerini devralmış, bölge planları da bu bakanlık bünyesinde kurulan bölge planlama dairesi tarafından hazırlanmaya başlanmıştır.

İmar ve İskan Bakanlığının kuruluş yasasında görevleri; "Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve planlarını hazırlamak, hazırlatmak, bölge planları için ilgili bakanlıklarla ortak araştırmalar yapmak ve bu araştırmalara göre gerekli kanuni ve idari tedbirleri almak" (1) olarak belirlenmiştir.

Bu maddede de gördüğümüz gibi yurdumuzda ilk defa olarak bölge planlarının yapımı İmar ve İskan Bakanlığı kuruluş kanununda öngörülmektedir. Bu nedenle bakanlığın kuruluşu ile beraber Planlama ve İmar Genel Müdürlüğüne bağlı olarak bölge planlama dairesi de faaliyete geçirilmiştir.

Bölge planlarını hazırlamak amacı ile kurulan bu dairede 1961 yılına kadar sosyal ve ekonomik yapılanmayı içermeyen bazı bölgesel fiziki plan çalışmaları yapılmıştır. Ancak 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşu ve bu teşkilat içinde yer alan Sosyal Planlama, İktisadi planlama, koordinasyon dairelerinin İmar ve İskan Bakanlığı bölge planlama dairesiyle ortak çalışmaya girmeleri sonucu olumlu çalışmalar gösteren bölge planları üretilmeye başlanmıştır.

Bugün yeni bölge planları üretmemekle beraber bölge planlarını yapmak ile görevli kuruluş İmar İskan Bakanlığı bölge planlama dairesi ve ortak çalıştığı Devlet Planlama Teşkilatına bağlı Sosyal Planlama, İktisadi Planlama ve Koordinasyon daireleridir.

1.2.5. BÖLGE PLANLARININ HAZIRLANMA ÇALIŞMALARI (AŞAMALARI)

Ülkemizde bölge planlama çalışmaları aşağıdaki aşamalardan geçerek hazırlanmaktadır.

- I - Bölge sınırlarının tesbiti
- II- Bölgesel Analiz

(1) İmar ve İskan Bakanlığı - 50 Yılda İmar ve Yerleşme.

III- Sentez ve programlama

VI- Ülkesel plan hedeflerine uyumun sağlanması ve uygulama olanaklarının tesbiti

I. Bölge Sınırlarının Tesbiti

Planlaması yapılacak olan bölgenin sınırları şu metodlarla tesbit edilir.

- o Gözleme dayanan metodlar
- o Genellikle homojen bölgelerinin tesbitinde yardımcı olur.
- o Matematiğe dayanan metodlar
- Genellikle kutuplaşmış bölgelerin tesbitinde yardımcı olur.

II. Bölgesel Analiz

Bölgesel analiz çalışmaları ile bölgenin geçmişte ve halen içinde bulunduğu durumdaki bütün özellikleri, gelişme olanaklarının neler olduğu ortaya konulmuş olur. Bölgesel analiz çalışmaları genellikle şu maddeler halinde yapılır.

- o Bölgeye ait haritalar ve yardımcı döküman temini.
- o Nüfus araştırmaları
- o İskan problemlerinin analizi
- o Doğal kaynakların gücü ve geliştirilme kabiliyetleri üzerine analizler.
- o Ekonomik bünye araştırmaları
- o Kamu hizmetindeki çeşitli sektörlerin yapısı üzerine analizler.
- o Tarihi ve turistik alanların tesbiti, araştırılması.
- o Bölgenin sosyolojik yapısının analizi
- o Yerleşme kararlarının bölge özelliklerine uyumunu sağlayacak araştırmalar.
- o Verilecek planlama kararları için hukuki analizler.

III- Sentez ve Programlama

Bilgilerin değerlendirilmesi ve programlanması sırasındaki çalışmalar tek formülle ifade edilememekte ayrıca bir bölgenin değerlendirilmesi sırasında bütün kaynaklar aynı anda ele alınamamaktadır. İhtiyaçlar önem veya teknik imkan ve yatırım açısından kademelendirilmektedir.

IV- Ülkesel plan hedeflerine uyumun sağlanması ve uygulama olanaklarının tesbiti.

Bu aşamada ülkesel kalkınma planının isteklerini bölge planlama istekleri ile bağdaştırmak konu olmaktadır. Bölgeler arasında fark gözetilmeksizin uyumlu bir gelişmenin sağlanması da temel prensip olmaktadır.

Bölge planının uygulama olanaklarının tesbiti için;

- o Genel mali durum,
- o Yöresel idari ve hukuki kararlar
- o Ülke planı ilkelerinin seçilen bölge ile ilişkileri

araştırılmaktadır.

I.2.6. ÜLKEMİZDE BUGÜNE KADAR YAPILAN BÖLGE PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Ülkemizde bölge planlama çalışmaları planlı dönem öncesinde, bugünkü bölge planlama anlamı ile bağdaşmayan, planı yapan kuruluş konusuna yönelik çalışmalar olarak gerçekleştirilmiştir. (Örneğin 1924 yılında yapılan demiryolu programı, 1934 yılında yapılan ve sanayi sektörünün gelişmesini amaçlayan 16 fabrikanın kuruluş programı).

Daha sonraları; 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığının kurulması ve 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatının da göreve başlaması sonucu bugünkü anlamı ile bölge planlama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

Ancak bölge planlama faaliyetlerimiz 1958-1968 arasındaki devrede yoğun olarak gerçekleştirilmiş 1968 sonrası devre de ise faaliyet görülemez duruma gelmiştir.

1958 - 1968 devresi içinde 8 bölge planı üretilmiştir. Bu planlar;

1- Marmara bölge projesi

(Çalışmalarına 1960 yılında başlanmıştır. Üç alt bölgeyi kapsamaktadır).

- Doğu Marmara alt bölgesi
- Trakya alt bölgesi
- Güneybatı Marmara alt bölgesi.

2- Zonguldak bölge projesi

(Çalışmalarına 1961 yılında başlanmış ve yapılan çalışmalar 1971 yılında Metropoliten alan proje yarışması sırasında veri olarak alınmıştır).

3- Çukurova bölge planlama projesi

(Yapımına 1962 yılında başlanmıştır)

4- Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölge planlama çalışmaları - Keban projesi.

5- Antalya bölge planı.

(Hazırlanmasına 1960 yılında başlanmış ve 1965 yılında çalışmalar bitmiştir).

6- Ege bölge planı

1963-1968 yılları arasında hazırlanmıştır.

7- Orta Anadolu bölge planı

(Beş alt bölgeyi kapsamaktadır)

- Ankara alt bölgesi
- Eskişehir alt bölgesi
- Kayseri alt bölgesi
- Konya alt bölgesi
- Sivas alt bölgesi

8- Doğu karadaniz bölge planı

(Çalışmalar 1967-1970 yılları arasında gerçekleştirilmiştir).

1.2.6.1. MARMARA BÖLGE PROJESİ

Marmara bölge projesi İstanbul kentinin fiziksel büyümesine bölgesel bir planla kontrol altına alma gerekliliğinden kaynaklanmıştır. 1960 senesi sonlarına doğru ise, İstanbul'da ilk bölge planlama bürosu kurulmuş ve çalışmalara başlanmıştır.

Marmara bölge projesi Türkiye'de bölge planlama konusunda önemli bir tecrübe niteliğindedir. Bu proje Türkiye'de çeşitli kuruluşların ayrı ayrı gerçekleştirdikleri sektörel planlama çalışmalarının bütünleştirilmesi ve sektörler arası politikaların bölge ölçeğine indirgenmesi şeklinde bir yaklaşımın mümkün olduğunu göstermesi açısından önem kazanmaktadır. "Böylelikle bu proje fiziksel ve ekonomik planlamanın bütünleştirilmesine yönelik bir gayreti yönlendirmiştir"(1).

Marmara bölge projesinde, bölgenin ülke içindeki önemi ve fonksiyonları tanımlanmakta ve çalışmaların kapsamlarının büyütülmesine karar verilmektedir. Bu kararlar ve demografik sonuçlara göre alt yapı gereksinimleri tespit edilmektedir.

(1) Orhan Göçer - Ülke Planlama Çalışmaları İçinde Gelişme Aksları

Bölge için yerleşme seçeneklerinin saptanmasında alt yapı ve toplam yatırım gereksinimleri temel kısıt olmaktadır.

Kentsel gelişme politikalarını büyük boyutlarda değerlendiren, Marmara bölge planının temel prensibinin, kentsel ve büyük ölçekli arazi kullanım planlamasından oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak proje yalnızca fiziksel planlama olmakla kalmayıp ekonomik ve sosyal raporlarla da bölge için kararlar getirmiştir.

Bununla beraber, 1964 yılında sonuçlanan bu projenin zorlayıcı etkisi için yasal nitelik sağlanamamıştır. Bu nedenle de, hazırlanan raporlar uygulamada etkin olamamaktadır.

I.2.6.2. ZONGULDAK BÖLGE PROJESİ

1961 yılında başlatılan Zonguldak bölge projesi, sosyal, ekonomik ve fiziksel olguların meydana getirdiği bir bölge planlama çalışması olarak tanımlanabilir.

"Bu projenin amaçları şu şekilde saptanmıştır;

- o Bölgenin gelişme sürecindeki fonksiyonunu tanımlayarak Milli gelişmeden daha büyük pay almasını sağlamak.
- o Nüfus artışı ile kalkınma hızı arasındaki dengeyi araştırmak, sağlamak.
- o Planın amaçlarına uygun şekilde bölgesel alt yapıyı geliştirmek.
- o Bölgedeki gelir farklılaşmasını azaltmak.
- o Kentsel gelişmeyi destekleyerek tarım dışı iş alanlarını arttırmak,

o Kamu ve özel sektör arasındaki dengenin kurulmasını desteklemek" (1).

Zonguldak bölge projesinde üretken sektörlerin gereksinimleri ve mekansal düzeni için çalışmalar yapılmış, daha sonra alt yapı ve hizmet sektörlerinin yapısı ve üretken sektörlerle ilişkileri incelenmiştir.

İlişkileri incelenen sektör çalışmalarının sonucunda, ulusal düzeyde ortaya konan kararların bölgeyi ne ölçüde etkilediği incelenerek, bu kararlar bölge ölçeğine aktarılmıştır.

Bölgesel düzeyde ilişkilerin kurulması açısından, yerleşme düzeni dikkate alınarak bölgenin fiziksel ve demografik kaynakları ile ekonomik yapısı önceden belirlenip makro ekonomik tahminlerle bağdaştırılmaya çalışılmıştır.

Zonguldak bölgesi için hazırlanan bu plan 1963 yılında ilgili kuruluşlar ve Devlet Planlama Teşkilatının onayına sunulmuş ancak yürürlüğe konulmamıştır. Buna karşın, hazırlanan bu plan, sonraları küçük ölçeklerde yapılan fiziki plan çalışmalarında baz döküman olarak kullanılmıştır.

Zonguldak bölge projesi için yapılan çalışmaların, ülkemizde konuya ilişkin bilgi birikimine ve bazı çözümleme yöntemlerinin yaygın olarak kullanımına yardımcı olduğu söylenebilir.

I.2.6.3. ANTALYA BÖLGE PROJESİ

Antalya bölge projesi F.A.O.'nun yürüttüğü "Akdeniz gelişme projesi" içinde incelenen çalışmalardan biri olarak 1959 yılında başlatılmıştır. Projenin önemli bir bölümü Devlet Planlama Teşkilatının sorumluluğundadır.

(1) Orhan Göçer- Ülke Planlama Çalışmaları İçinde Gelişme Aksları

İşleri altında yürütülmüştür.

1959 da Prof. Baade'nin hazırladığı rapora göre; Anadolu platosunun gelişme potansiyeli sınırlı olduğu için, kıyı bölgelerinin sulama imkanları sağlanarak geliştirilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Hükümet tarafından değerlendirilen bu görüş sonucunda bölgede planlama çalışmalarına başlanmıştır.

Antalya bölge projesinde bölgenin ekonomik ve sosyal özelliklerine önem verilmekte kalkınma plan ve programları ile aralarındaki ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Mevcut kaynakların verimli bir şekilde kullanımı desteklenmekte ve hızlı gelişme için engel oluşturan faktörler ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

"Ancak bu proje Türkiye'deki gerek para ve gerekse eleman bakımından en iyi olanaklara sahip bölge projesi olmasına rağmen uygulamada başarılı olamamıştır. Çalışmalar geniş ve ayrıntılı tutulmuş fakat uygulama için tutarlı bir metodoloji bulunamamıştır" (1).

Antalya bölge projesinin ekonomik kalkınma programı hazırlanması dışındaki iki amacı, (Akdeniz çerçevesindeki diğer bölgelerde yapılacak planlama çalışmaları için tecrübe edinmiş olmak ve bölge planlama konusunda eleman yetiştirmek) gerçekleştirilememiştir. Aynı zamanda hazırlanan bölge projesi için belli bir uygulama şekli bulunmayışı ve tüm bölge planları gibi yasal destekten yoksun oluşu projenin başarısını engellemiştir.

I.2.6.4. ÇUKUROVA BÖLGE PROJESİ

Bu proje ülkemizin diğer bölgelerine göre daha fazla gelişmiş olan Çukurova'nın gelişme potansiyelini yönlendirmek amacı ile 1962 yılında İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yapılmaya başlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı da bu projeye ilgilenmiş ve Çukurova için

(1) Ergun Taneri - Bölge Planlama.

bir "Bölgesel Planlama Teşkilatı" kurulmuştur. Yine bu proje için uluslararası iki kuruluş olan A.İ.D. ve O.E.C.D. yardımı da sağlanmıştır.

Çukurova projesinde bölgenin özellikleri; makineleşmeye yönelmiş, büyük bir gelişme potansiyeline sahip tarım, hızla gelişen sanayi, organize olmaya başlamış ticaret, hızlı kentleşme ve elverişli alt yapı olarak belirtilmiştir. Bu özellikleri göz önünde tutan bölge planlama çalışmasında amaç bölge gelirini artırmak ve gelir dağılımında dengeyi sağlamak olmuştur.

"Çukurovaya yönelik olarak yapılacak geliştirme çalışmalarının ülke kalkınmasına yapacağı olumlu etkiyi belirten bir "Çukurova bölge planlama projesi ön raporu" (1) hazırlanmıştır.

Beş aşamalı olarak düzenlenmiş olan bu rapor tüm çalışmanın sentezini oluşturmaktadır. Bu aşamalar; "hedeflerin belirlenmesi, Makro modellerin kurulması, sektörel hedeflerin tanımı, proje analizleri, sentez ve çok yönlü programın elde edilmesi olarak sıralanabilir"(1).

Çukurova bölge projesinin ilginç bir yönü de ülkemizde bölge planlarından sorumlu olan iki teşkilatın (Devlet Planlama Teşkilatı ve İmar-İskan Bakanlığı) aralarındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve eşgüdüm sağlanması ile ilgili yöntemler geliştirilmesini amaçlamasıdır.

Projenin bu amacı gerçekleşmiş D.P.T. ve İ.İ.B. arasında uyumlu bir çalışma sağlanmış yerel idarelerle işbirliği içinde çalışılmış ve bu birlikteliğin yardımıyla araştırma sonucunda önemli sonuçlar elde edilmiştir.

"Ancak bölge planlamanın merkezi planlama içindeki yerinin yeterince tanımlanmamış olması, yatırım kararlarının bölgeler arası dağılımını yapabilmek amacı ile diğer bölgelere ilişkin çalışmaların bulunmaması" (1) ve uygulama sistemindeki yetersizlikten dolayı Çukurova bölge projesi de uygulamaya geçirilememiştir.

(1) Ayda Eraydın - Bölgesel Gelişme Durum Politika Uygulama.

1.2.6.5. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGE PROJESİ

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan Keban barajı ve sant-
ralının yapım kararı nedeni ile doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinin
ekonomik, sosyal, alt yapı sorunları ve çözümleri araştırılmıştır.

Bölge, beş alt bölgeden oluştuğu halde planlama çalışmalarında alt
bölgelerden yalnızca biri (Malatya, Elazığ - Tunceli - Bingöl ille-
rini kapsayan kesim) ele alınmış ve çalışmalar Elazığ, Keban üzerin-
de yoğunlaştırılmıştır.

Barajın yapımı dolayısı ile ortaya çıkan ve çabuk çözümlenmesi gere-
ken sorunlar ağırlık kazanmış çalışmalarda baraj gölünün altında ka-
lacak olan arazi, köyler ve tesisler konularına öncelik verilmiştir.
Daha sonra ise, yerleştirme ve ulaştırma sorunları üzerinde durul -
muştur.

Baraj yapımı nedeniyle hemen sonuçlandırılması gereken çalışmaların
dışında bölge için uzun dönemli planlamanın amacı, bölgenin gelir
düzeyinin yükseltilmesini sağlayacak seçenekleri araştırmak, ve uzun
sürelili kalkınmayı planlayarak milli ekonomi ile bütünleşmesini sağ-
lamak şeklinde saptanmıştır.

Bölge için 1964 yılında başlatılan çalışmalar 1968 yılında tamamlan-
mış ancak proje uygulama araçlarının tam işleyememesi ve bölgesel
otoriteyi sağlayacak bir büronun olmayışı gibi nedenlerle başarılı
olamamıştır.

1.2.6.6. EGE BÖLGE PROJESİ

1963 yılında çalışmalarına başlanan Ege bölge planında daha çok İz-
mir Metropoliten alan çalışmalarına ağırlık verilmiş, Ege kıyı şeri-
dindeki turistik bölgeler için çevre düzenleme planları yapılmış,ba-
zı yöreler için koruma kararları alınması önerilmiştir.

1969 yılında tamamlanan Ege bölge planı 1970 yılında özet halinde tekrar basılmıştır.

I.2.6.7. DOĞU KARADENİZ BÖLGE PROJESİ

Samsun ve Trabzon alt bölgelerinden oluşan Doğu Karadeniz bölgesi planlama çalışmalarına 1967 yılında başlanmıştır.

Tarıma elverişsiz toprak yapısı nedeni ile sürekli göç veren bu bölgede planlamanın asıl amacı bölgenin özel ürünlerinin (fındık, çay, tütün) verimini arttırmak ve göçü önlemek olmuştur. Aynı zamanda Samsun ilinin bir Metropol olarak, Trabzon ilinin de hizmetler ve kültür merkezi olarak geliştirilmesi önerilmiştir.

I.2.6.8. ORTA ANADOLU BÖLGE PROJESİ

Ankara nazım plan çalışmaları sırasında yararlanılan bu proje beş alt bölgeyi kapsamaktadır.

Projenin amacı, bölgede tarım sektörünün gelişmesini desteklemek bu sektörün sorunlarına ve kentsel nüfus artışı sonucunda ortaya çıkan şehirleşme sorunlarına çözüm bulmaktır.

I.3. KENT PLANI

I.3.1. KENT PLANI TANIMI - AMACI

Planlama organizasyonunda milli plan ve bölge planından sonra üçüncü kademede yer alan kent planları büyük ölçüde fiziki plan niteliği göstermektedir.

Bununla beraber kent planlarında kentin sosyal ve ekonomik durumu da değerlendirilmekte, ayrıca ülke ve bölge ölçeğinde alınmış olan kararlar uygulamaya aktarılmaktadır.

Kent planlama faaliyetlerini ve özelliklerini belirtebilmek amacı ile çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarına göre kent planlama;

"Bir toplumun fiziksel, sosyal, kültürel, estetik tüm sorunlarını inceleyen ve onları giderek uzun bir sürede fiziksel bir düzen durumuna getiren bir davranıştır" (1).

"Kent planlaması kentlerin sosyal ve ekonomik gereksinmelerinin bir uyum içinde giderilmesini sağlayan ve onların fiziksel büyüme ve gelişmelerinde yol gösteren bir ilim bir sanat ve bir yönetim eylemidir" (1).

"Kent planlama bir memleketteki inşaat faaliyetlerini milli bir yerleşme politikasını tahakkuk ettirecek şekilde ve muayyen plan, program ve projelere uygun olarak kontrol, sevk ve idare etmek ilim ve sanatıdır" (2).

Bir başka tanıma göre ise kent planlama; "İnsanların refahı için çalışan, bölge ve ülke planlaması ile ilgili olarak fiziki, ekonomik, sosyal, teknik, tarihi, mali, hukuki ve estetik şartlar arasında en uygun nizamı sağlayan faaliyet" (3) olarak anlatılmakta, özetle "toplum bilim dallarının ve fiziksel projelendirmenin ortaya çıkardığı bir eylemler bütünü" (4) olduğu vurgulanmaktadır.

Yapılan bütün tanımlamalarda da ortaya konulduğu gibi kent planlama faaliyeti, kentin, sosyal, ekonomik ve fiziksel sorunlarına kentin verilerini ülke ve bölge ölçeğinde verilen kararlar doğrultusunda değerlendirerek çözümlemek, bulunan sonuçları uygulamaya aktarmak eylemidir.

(1) Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş, Cevat Geray - Şehircilik - Uygulama Politika.

(2) Ruşen Keleş - Kent Bilim İlkeleri.

(3) Gündüz Özdeş -

(4) Ayten Çetiner - Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri.

1.3.2. KENT PLANLARININ YAPIMI İLE GÖREVLİ KURULUŞLAR

Ülkemizde kent planlama çalışmalarını yönetmekle görevli kuruluşlar olarak, İmar ve İskan Bakanlığı ile İller Bankasını görmekteyiz.

İmar ve İskan Bakanlığının (7116 sayılı) kuruluş kanununda - yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar planlarını hazırlamak, hazırlatmak ve bunların uygulanabilmesi için her türlü tedbiri almakla görevli olduğu belirtilmiştir. İller Bankasının (4795 sayılı) kuruluş kanununda ise, bankanın, il özel idareleri, belediye ve köy idarelerinin istemleri üzerine imarla ilgili harita ve imar planlarını yapmak veya yaptırmakla görevli olduğu belirtilmiştir.

Ülkemizde kent planlarını yaptırma işi kanunlar tarafından belediyelere verilmiştir. Belediyeler kent planlarını İmar İskan Bakanlığı veya İller Bankası aracılığı ile ya da kendileri yaptırarak yerine getirirler. Ancak belediyelerimizin maddi olanakları sınırlı olduğu için kent planlarını genellikle İller Bankası kanalıyla yaptırmaktadırlar. Yapım yolu ne olursa olsun kent planlarını onaylama görevi İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir.

Yapımı tamamlanan imar planlarını uygulama görevi belediyelerimiz tarafından yerine getirilmektedir. Ancak yapılan bir araştırmaya göre; "Belediyelerimizin % 84 ü parasal kaynakların sınırlılığı, % 53 ü teknik eleman yetersizliği, % 28 i hukuki nedenler, % 34 ü ise planlama da seçilen gelişme yönlerinin isabetsizliği nedeni ile imar planlarını uygulayamamaktadır (1).

Teknik eleman azlığı ve maddi olanaksızlıklar nedeni ile yeterince örgütlenemeyen belediyelerimizin, merkezi yönetimlere eşgüdümünün de sağlanamamış olması uygulamada karşılaşılan aksaklıkların bir başka yönünü oluşturmaktadır.

(1) Ayten Çetiner - Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bölümsel Kurallar.

I.3.3. ÜLKEMİZDE BUGÜNE KADAR YAPILAN KENT PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Ülkemizde kent planlamaya yönelik ilk çalışmalar olarak, 1924 yılında Fransız şehirci Rene Danger'in İzmir için yaptığı bir mevzi imar planı ile Heusler tarafından yapılan biri eski Ankara diğeri Yenişehir'e ait mevzi imar planlarını görmekteyiz.

Ankara'nın başkent oluşu ve bunun sonucu olarak kentin değişik büyüme sorunları ile karşılaşılması, ülkemizde ilk defa olarak kent planlamanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu gerekliliğin sonucu olarak 1928 yılında Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuş Ankara için halihazır haritalar tamamlanmış ve kent için bir imar planı yarışması açılmıştır.

Yarışmayı kazanan Alman profesör Herman Jansen'in hazırladığı ve 1932 yılında uygulamaya giren Ankara İmar Planı aynı zamanda ülkemizde yapılan ilk imar planı olmuştur.

1930 yılında yürürlüğe giren Belediyeler kanunu bütün belediyelere imar planı yaptırma zorunluluğunu getirmiş 1933 yılında çıkarılan yapı yollar kanunu ise, her belediyeye 5 yıl içinde ve gelecek 50 yıl için kent planını yaptırma zorunluluğunu koymuştur.

1956 yılına kadar kent planlama çalışmalarımızı yönlendiren bu kanunlar, 1945 yılında hizmete giren iller bankasını da belediyelerin harita ve imar planı hazırlama işlerini yürütmekle görevlendirmiştir.

Ancak hazırlanan kent planları, belediyelerin mali durumu ve eleman konusundaki yetersizlikleri, 50 yıllık tahmin yapma ve 5 yıl içinde hazırlanma zorunlulukları nedeni ile etkisiz veya uygulama olanağından yoksun kalmıştır.

Bu dönemde hazırlanan kent planları ülke ve bölge ölçeğinde planların yokluğu nedeniyle kenti eksik veriler ve geleceğe yönelik sosyo-ekonomik araştırmalar olmadan planlamaya çalışmışlardır.

Bu dönemde yapımı tamamlanan başlıca imar planları; 1930-1939 yılları arasında Prof. H. Jansen tarafından yapılan Mersin, Adana, Ceyhan, Antep, İzmit, Ankara, Fransız şehirci J. Lambert tarafından yapılan Erzurum ve Prof. H. Prost tarafından yapılan İstanbul nazım plan çalışmalarıdır. (Uzman yetersizliği nedeni ile bu devrede yapılan kent planlama çalışmalarının birçoğu yabancı plancılar tarafından yürütülmüştür)

"1956 yılında Belediye Yapı ve Yollar kanununun kent planlaması yönünden yetersizliği anlaşılmış ve kent planlamasına yeni bazı görüşler getiren, 7785 sayılı imar kanunu çıkarılmıştır. Bu kanuna göre nüfusu 5.000 den fazla olan belediyelere imar planı 5.000 den az olan belediyelere ise yol istikamet planı yaptırma zorunluluğu konulmuştur" (1).

Yine bu kanunla kent planlarının 50 yıllık bir tahminle yapılması hükmü ortadan kaldırılmış ve belediyeler mücavir alanları da denetim altında tutmaya yetkili kılınmıştır. Ancak uygulamada karşılaşılan aksaklıklar nedeniyle bu kanun 1972 yılında 1605 sayılı yasayla değiştirilmiştir. Yeni kanunla imar planı yatırımcı zorunluluğu olan belediyelerin nüfusu 5.000 den 10.000 nüfusa çıkarılmış 10.000 den az nüfuslu belediyelerin ise yol istikamet planı yaptırmaları zorunlu kılınmıştır.

Planlı dönemde daha değişik bir anlayışla ele alınan kent planları ülke ve bölge planlarının da yapılmış olması nedeniyle kentin ülke ve bölge içindeki durumu da değerlendirilerek hazırlanmıştır.

Ülkemizde 1972 yılı sonuna kadar yapılan kent planlarından, Konya, Erzurum, Sivas, İzmit, Zonguldak kentlerine ait çalışmalar yarışma sonucu elde edilmiştir.

(1) İmar İskan Bakanlığı-50 Yılda İmar ve Yerleşme

İLLER	Belediye Sayısı	İmar Planı 1 Defa ya- pılan Bele- diye sayısı	İmar Planı 2 defa ya- pılan Bele- diye sayısı	İmar Planı 3 defa ya- pılan Bele- diye sayısı	İmar Planı Olmayan Bel.sayısı
Adana	23	11	6	-	6
Adıyaman	14	9	2	-	3
Afyon	51	26	7	1	17
Ağrı	8	6	2	-	-
Amasya	20	8	3	-	9
Ankara	43	26	3	-	14
Antalya	26	12	5	-	9
Artvin	10	7	2	-	1
Aydın	42	20	8	-	14
Balıkesir	38	20	9	-	9
Bilecik	8	5	2	-	1
Bingöl	5	4	1	-	1
Bitlis	7	4	2	-	1
Bolu	18	10	6	-	2
Burdur	18	7	6	-	5
Bursa	29	21	5	-	3
Çanakkale	19	11	8	-	1
Çankırı	19	14	1	-	4
Çorum	16	7	5	-	4
Denizli	59	29	10	-	20
Diyarbakır	13	12	1	-	-
Edirne	17	13	2	-	2
Elazığ	14	9	1	-	4
Erzincan	12	7	3	-	2
Erzurum	22	15	4	-	3
Eskişehir	19	12	2	-	5
Gaziantep	17	8	2	-	7
Giresun	15	9	4	-	2
Gümüşhane	11	4	2	-	5
Hakkari	6	5	1	-	-
Hatay	19	9	5	-	5
Isparta	37	23	5	-	9
İçel	28	9	4	1	14
İstanbul	32	6	4	-	22

İzmir	54	28	16	-	10
Kars	25	13	3	-	8
Kastamonu	16	9	5	-	2
Kayseri	37	25	3	-	9
Kırklareli	19	11	3	-	5
Kırşehir	15	8	2	-	5
Kocaeli	17	7	3	-	7
Konya	114	64	12	-	38
Kütahya	26	15	4	-	7
Malatya	30	20	4	-	6
Manisa	47	26	5	1	15
Maraş	20	8	3	-	9
Mardin	17	11	1	-	5
Muğla	28	15	3	-	10
Muş	5	4	-	-	1
Nevşehir	33	19	4	-	10
Niğde	43	26	3	-	14
Ordu	25	10	4	-	11
Rize	16	14	1	-	1
Sakarya	20	13	3	-	4
Samsun	15	6	6	-	3
Siirt	13	11	2	-	-
Sinop	7	6	1	-	-
Sivas	27	14	4	-	9
Tekirdağ	15	7	4	-	4
Tokat	25	6	5	-	14
Trabzon	34	20	1	-	13
Tunceli	9	7	2	-	-
Urfa	11	8	2	-	1
Uşak	12	6	2	-	4
Van	10	8	1	-	1
Yozgat	33	15	3	-	15
Zonguldak	19	12	4	-	3
TOPLAM	1571	870	252	3	447
		%55	%16	%1	%28

Yine 1972 yılı sonuçlarına göre ülkemizde mevcut 1571 belediyeden, "% 55 nin imar planı 1 defa % 16 sının 2 defa % 1 nin 3 defa yapılmış % 28 inin ise imar planı hiç yapılmamıştır" (1). 1983 yılı sonuçlarına göre ise ülkemizde mevcut 1705 belediyeden yalnızca 8 inin imar planı bulunmamaktadır (% 0,4 oranında).

1.3.4. KENT PLANLARININ ELDE EDİLME YÖNTEMLERİ

Ülkemizde kent planları daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi,

- o Yerel Yönetimler (Belediyeler)
- o Merkezi Yönetim Kurumları (İmar İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı - Bodrum Örneği)
- o İller Bankası

tarafından, farklı yöntemlerle hazırlanmaktadır. Ancak Plan yapımını üstlenen kurum yukarıda saydıklarımızdan hangisi olursa olsun, kent planları şu üç yöntemden biri ile elde edilmektedir.

I- EMANET YÖNTEMİ

Plan yapımını üstlenen kurumun planı kendi olanakları ile kendi elemanları tarafından yaptırması anlamındadır.

II- İHALE YÖNTEMİ

Planın yapımının piyasa koşulları içinde özel sektörden bir plancı tarafından üstlenilmesi anlamını taşır.

III- YARIŞMA YÖNTEMİ

Hızlı gelişme gösteren, tarihsel ve turistik önemi olan kentler için genellikle bu yöntem kullanılmaktadır. Öngörülen şartlar içinde

(1) İmar ve İskan Bakanlığı - 50 Yılda İmar ve Yerleşme.

(2) İ.İ.B. Ahmet Samsunlu - 13 Ağustos 1983 beyanatı.

Plan elde etme yöntemi	Uygulanma		Süre		Planlama maliyeti		Diğer aşama planlarla uyum		Kentlinin plandan bilgilenmesi	
	Sık	Seyrek	Uzun	Kısa	Yüksek	Düşük	Var	Yok	Az	Çok Az
Belediye Plan Bürosu		x		?		?	x		x	
Belediye, yüklenici		x		?		x	?		x	
Kamu eliyle merkezde emaneten	x		x		x		x			x
Nazım Plan Bürosu	x		x		x		x		x	
Kamu, yüklenici		x		?		x		?		x
İlbank eliyle merkezde emaneten	x		x		x			?		x
İlbank eliyle yerinde planlama bürosu		x	x		x		x		x	
İlbank, yüklenici	x			x		x		x		x
Yarışma yoluyla yüklenici	x			x		x		x		x
Yarışma yoluyla yerinde planlama bürosu		x		x	x		x		x	

Farklı imar planı elde etme yöntemlerinin karşılaştırılması

Planın yapımını örgütleyen kurum	Yapılış yöntemi	Planın yapıldığı yer	Somut örgütlenme	Örnekler
Yerel Yönetim Birimleri	Emanet	Yerinde	Belediye Plan Bürosu	Mersin, Antalya
	İhale	Merkezde	Belediye + Yüklenici	Ürgüp, K. Maraş
Merkezi Yönetim Kurumları	Emanet	Merkezde	Bakanlık Planlama Birimi	Bodrum (Turizm Bak.)
	İhale	Yerinde	Nazım Plan Büroları	Samsun, Erzurum
		Merkezde	Bakanlık + Yüklenici	x
		Merkezde	İller Bankası (Merkezde)	Denizli
İller Bankası	Emanet	Yerinde	İller Bankası (yerinde plan bürosu)	İstanbul Çevre Beled.
	İhale	Merkezde	İlbank + Yüklenici	x
	Eksiltme	Merkezde	İlbank + Yüklenici	Sivas, İzmit
	Yarışma	Merkezde	İlbank + Yüklenici	Zonguldak, Gaziantep
		Yerinde	Yüklenici (yerinde büro)	

İmar Planı elde edilmiş yöntemleri

hazırlanan planlardan uygun olanı seçici kurul tarafından saptanmaktadır.

I.3.5. KENT PLANLARININ HAZIRLANMA ÇALIŞMALARI (AŞAMALARI)

Kent planlama çalışmaları üç aşamada gerçekleştirilmektedir.

- I - Analiz (Araştırma ve anket çalışmaları)
- II - Sentez (Değerlendirme kabuller ve kararlar)
- III- Sonuç (Planlama)

I- Analiz

Bu aşamada çalışmaları yüklenen özel ya da tüzel kişiler, yasaya göre aşağıda maddeler halinde verilen araştırmaları yürütmek, sonuçları şema veya grafik hale getirmek, harita üzerine işlemek ve İmar İskan Bakanlığına bilgi vermek onay almak zorundadırlar.

Araştırma Konuları

o Coğrafi Veriler

- Genel olarak
 - Mevkii
 - Önemi
 - Çevresi ve büyük merkezlerle alan ilişkileri.
- Mevzi olarak
 - İklim elemanları
 - Jeolojik yapısı
 - Yeraltı değerleri
 - Toprak örtüsü

o Tarihi ve Turistek değerleri

o Sosyal yapısı

- Nüfus hareketleri
- Ticaret hacmi, dağılışı, nev'i
- Endüstri hacmi, dağılışı, konusu.

o Ulaşım Sistemi

- Cinsi
- Kapasitesi
- Hacmi

o Sosyal Donatımı

- Resmi daireler
- Kültürel kuruluşlar
- Eğitim kuruluşları
- Yeşil sahalar
- Sağlık kuruluşları

o Teknik Durumu

- Enerji kaynakları
- Su, elektrik, kanalizasyon şebekesi.

o Mali durumu

- Mali bütçeler
- Dışardan temin edilen mali destek

o Diğer resmi ve gayri resmi kuruluşların daha önce yaptığı çalışmalar ve sonuçlar araştırılır.

Araştırma aşaması sonrasında İmar İskan Bakanlığına verilen raporda, araştırma metodu, varılan sonuçlar, faydalanılan dökümanlar ve sonraki çalışmalar için tespit edilen prensipler bildirilmektedir.

II. Sentez

Bu aşamada, araştırma sonucunda elde edilen bilgilerle, kentin gelecekteki hacmi ve gelişme yönü tayin edilip, planlamaya esas olacak gereksinimler ve planlama programları saptanır. Planlama sırasında uyulacak koşullar, (yerleşme yüzdeleri, donatıların dağılışı v.b.) nazım plan ve imar planı sınırları tespit edilip, yatırımların öncelik sırası hakkında tavsiyelerde bulunulur.

III- Sonuç (Planlama Aşaması)

Planı bakanlıkça tespit edilecek bilgi ve direktiflere bağlı olarak, kentin,

- o Nazım plan
- o İmar planı
- o Tafsilat planını hazırlar.

I.4. DİĞER ÜLKELERDE PLANLAMA ÇALIŞMALARI

I.4.1. ÜLKESEL VE BÖLGESEL ÖLÇEKTEKİ PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Günümüzde, planlı çalışmalarla ülkesel kalkınma ve düzenlemelerini gerçekleştirmeye çalışan tüm ülkelerde ülke ölçeğindeki planlarla, üretim bilimleri ve mekansal düzen arasında uyum sağlayabilmek için iki farklı yol izlenmektedir.

- 1- Makro ölçekte hazırlanan sektörel nitelikteki ülkesel planları bölge planları ile detaya indirerek uygulamaya geçmek.
- 2- Kendi içinde sektörel planları yapılmış denge ve tutarlılığı sağlanmış bölge planlarını birleştirip bunların yönlendirilminde ülkesel plan çalışmalarını yapmak.

Görüldüğü gibi ülke ve bölge planları arasında yakın ve karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle diğer ülkelerdeki planlama çalışmalarını incelerken de ülke ve bölge planları tek başlık altında incelenmeye çalışılmıştır.

I.4.1.1. İSPANYA

İspanya'da ülke planlama çalışmaları, 2 ayrı gelişme planına göre düzenlenmiştir. Birinci planda amaç, bölgelerarası dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle, geri kalmış bölgelerden, gelir yönünden

gelişmiş bölgelere göç desteklenmekte, pasif bir yenileme ön görülmektedir. İkinci planda ise amaç yine bölgelerarası dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır. Fakat bölgelerarası göçe karşı çıkmakta bunun yerine geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi istenmektedir.

İspanya'da ülkesel planın amacına uygun olarak bölge planlama çalışmaları yapılmaktadır. Bölge planlarının yapımı için geri kalmış Badajoz ve Jean bölgeleri seçilmiştir. Bu bölgelerde gelişme için yeterli kaynak bulunmakta (su ve arazi) fakat faydalanılamamaktadır. Badajoz ve Jean bölgeleri için hazırlanan planlarda amaç, tarıma elverişli geniş arazinin sulama problemlerini çözmek ve bu şekilde mevcut nüfusu aktif, hale geçirerek ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmektir. Bu nedenle Badajoz ve Jean bölgelerinde sulama tesisleri (baraj ve kanallar) inşa edilmiş tarımsal üretim en yüksek düzeye çıkarılmaya çalışılmıştır.

İspanya'da bölge planlama çalışmalarında ekonomik ve sosyal sorunlarla beraber yerleşme sorunları da ele alınmış bölgelerin fiziki planlaması da gerçekleştirilmiştir. Fiziki planlama çalışmaları sırasında yeni iskan alanları da tespit edilmiş ve bu alanların gerektirdiği yatırımlar da sağlanmıştır. (Badajaz bölgesinde, yeniden 36 köy inşa edilmiştir.)

İspanya da bölge planlama çalışmaları için, geniş ölçüde bir örgütlenmeye gidilmemiştir. Bölge planlama çalışmaları, kamu kuruluşlarının genel müdürlüklerinden oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanmaktadır. Bu planlar aynı zamanda (aralarında eşgüdümü sağlanmış olan) kamu kuruluşlarının hazırladıkları teknik planlara dayanarak hazırlanmaktadır.

İspanya'da bölge planları Ekonomik Koordinasyon ve Planlama bürosu tarafından onaylanmaktadır. Devlet başkanlığına bağlı olarak görev yapan bu büro aynı zamanda ülke planlarını da hazırlamaktadır. Böylece ülke-bölge planı arasında eşgüdüm sağlanmış olmaktadır.

I.4.1.2. İTALYA

İtalya'nın ülkesel kalkınma planı, kalkınma politikasını yönlendirecek hedefleri saptayan bir hedefler planıdır (Vanoni plan) Ülkesel planlamadaki hedefler, dinamik planlama esaslarına göre tayin edilmektedir.

İlk uygulama yıllarında Vanoni Plan'ın istenen başarıyı sağlayamadığı görülmüştür. Başarısızlığın nedeni, araştırıldığında, yatırımcıların ülkenin farklı bölgesel özelliklerine göre ele alınmaması olduğu ortaya çıkmıştır. Ülkesel plan ile bölge özellikleri arasında uyum sağlayabilmek için bölge planlama çalışmalarına başlanmıştır.

İtalya'da bölge planlama çalışmaları "Ülkesel plan hedeflerini lokalize ederek hedeflerin, açıklıkla belirlenmesini, uygulanmasını sağlayan bir araç, "(1) olarak kabul edilmiştir. Bölge planlama ile gerçekleştirilmek istenen önemli hedeflerden biri de Kuzey ve Güney İtalya arasındaki dengesizliğin giderilmesi olarak saptanmıştır.

Kuzeye oranla daha az gelişmiş olan ve geliştirilmesi istenen güney İtalya'nın bölge planlama çalışmaları yapılmıştır. Çalışmaları yürüten bakanlıklararası komisyon (Comitate del Ministri Per il Mezzogiorna) tarafından genel bir bölge planı yapılmamıştır. Bu nedenle önceden belirlenmiş bir planlama usulü yerine, ayrı ayrı hazırlanmış olan planların uygulanması yoluna gidilmiştir. Bundan dolayı da planlaması yapılan bölge için saptanan geleceğe yönelik tedbirlerin sonucu hakkında sağlıklı tahminlerde bulunulamamaktadır.

İtalya da bölge planlama çalışmaları hükümet tarafından tayin edilen merkezi bir planlama grubu ile yapılmaktadır. Her bölge için ayrı bir merkezi planlama grubunun oluşturulması bir çok çalışmada karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olmuş ve tek bir merkezi planlama örgütü olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

(1) D.P.T. Yayını- Bölgesel Planlama.

I.4.1.3. YUNANİSTAN

Yunanistan ülke planlarının temel hedeflerinden biri bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle bölgesel kalkınmanın belirli bir plan disiplini içinde ele alınması ön görülmüştür. Ülke planıyla tesbit edilen hedeflerin uygulamada tam başarısının sağlanabilmesi için de bölge ölçeğinde ayrıntılı bir planlama çalışmasının gerekliliği belirtilmiştir. Bu nedenlerle Koordinasyon Bakanlığı bünyesinde bir bölge planlama bürosu kurulmuştur. Bu suretle yatırım politikasının bölge ölçeğine indirilmesi ve temel hedeflerin bölgeden elde edilen bilgilere dayandırılması mümkün olmuştur.

Büyük yerleşim merkezlerindeki sorunlara kısa zamanda çözüm getirebilmek amacıyla planlaması yapılacak ilk bölgeler buralardan seçilmiştir (Bölge planlamasına geçilmeden önce ulaştırma, enerji, ve arazi ıslahı konusundaki büyük projeler ele alınmıştır)

Seçilen ilk planlama bölgesi, Ptolemdir. Daha sonra Epir bölgesi için beş yıllık bir bölgesel plan hazırlanmıştır. Daha sonra yedi ayrı dağlık alanı ve adayı içine alan bölgenin planlaması yapılmıştır. Bu planlama deneylerinden sonra daha fazla örgütlenmiş ve eksikleri giderilmiş bir bölge planlama çalışması Peleponez için yapılmıştır.

Ekonomik - Sosyal ve fiziki planlama çalışmalarını kapsayan Yunanistan bölge planlama çalışmaları merkezi bir bölge planlama örgütü tarafından yürütülmektedir. Bölge sınırları ile sınırlarına dayandırılmakta böylece istatistiki bilgi toplama kolaylığının yanısıra ekonomik açıdan da il özel fonlarından yararlanılmaktadır. (İlk üç bölge planında böyle bir sınır tesbiti yapılmamış, ancak, Peleponez bölge planından itibaren böyle bir çalışmaya gidilmiştir).

1.4.1.4. AMERİKA

Amerika Birleşik Devletlerinde ülke planlama çalışmaları genelde tesbit edilen ara hedeflerin dışına çıkmamak koşulu ile federal hükümetlerin her birinin kendi bünyesinde hazırlanmaktadır.

Bölge planlama çalışmaları ise, farklı kuruluşlar tarafından farklı kavramları (o idari sınırlar esas alınan bölge kavramı,
o doğal kaynakların sınırları esas alınan bölge kavramları)

kabul edilerek hazırlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde bölge planlaması yapan kuruluşların sayısı yaklaşık 20 tanedir. Bununla birlikte bölge planlarını yapan kuruluşlar 3 grupta toplanabilir.

o Çeşitli Devlet kuruluşları.

Bu kuruluşlar tarafından ayrı ayrı hazırlanan planlar bir araya getirilerek bölge planları oluşturulmaktadır.

o Federal hükümetlerle işbirliği yapan siyasi kuruluşlar (Michigan örneği)

o Özel olarak kurulan örgütler.

Amerika Birleşik Devletlerinde, sayısı yüzleri bulan bölge planlama çalışmaları içinde Tennessee Valley Authority özel bir yer tutmaktadır. Bölge doğal sınırları esas alınarak seçilmiştir. Mahallinde örgütlenen bir planlama kuruluşu tarafından hazırlanmış ve tatbikatı yapılmıştır. Tennessee Valley bölge planını yapan kuruluş ülkemizdeki Karayolları, Devlet Su işleri veya Orman idaresine benzetmek mümkündür. Bünyesinde hem planlama hem de uygulama ile sorumlu olan şubelerin toplandığı bir örgüt olarak görülmektedir. Ancak bu kuruluş tarafından yapılan Tennessee Valley projesi milli amaçlara göre hazırlanmamış bu nedenle uygulama safhasında milli kuruluşların bölgesel olanaklarından yeterince yararlanılamamıştır. Özel sektörün desteği ise ancak direkt faydanın söz konusu olduğu yerlerde sağlanabilmiştir.

Milli amaçlara göre düzenlenmemiş olan bu bölge planı ancak mahalli kuruluşlarca desteklenmiş, bu durum da uygulama aşamasında pek çok zaman kaynakları yeterince yararlanılamamasına neden olmuştur.

Planlama sırasında sosyo-ekonomik kararları alabilmek için bölgenin diğer bölgelerle karşılaştırılması gereği ortaya çıkmış ve merkezi bir bölge planlama örgütüne ihtiyaç duyulmuştur. Günümüzde Tenesse Volkey bölge planının yapımı üzerinden 30 seneden fazla bir zaman geçmiş ve bölge planlarının milli amaçlara göre hazırlanması, mahalli kuruluşlarla işbirliği halinde olması ve bölge planlama çalışmalarını tek elde yönetecek merkezi bir planlama örgütünün olması gereği açıkça ortaya çıkmıştır.

I.4.1.5. ÇEKOSLOVAKYA

Çekoslovak ülke planları diğer ülkelerinde pek çoğunda görüldüğü gibi kendi içinde sektörleri ve fiziksel dokusu arasında uyum sağlanmış bölge planlarının biraraya getirilmesi ile oluşturulmuştur.

Bölge planları, bölgelerdeki fiziksel, sosyal, ekonomik sorunları çözmek üzere araştırmaları yapıp hazırlanmakta daha sonra ise, tesbit edilmiş olan ülkesel hedefler doğrultusunda bir araya getirilmektedir. Böylece detaydaki sorunları çözülmüş tüme varan bir ülkesel plan elde edilmektedir.

Çekoslovakya'da bölge planlama çalışmalarını yönlendirecek merkezi bir planlama örgütü bulunmakta böylece planlama çalışmaları arasında eşgüdüm sağlanmış olmaktadır.

I.4.1.6. FRANSA

"Fransızların Planication adını verdikleri planlama modelleri ana çizgileri ile Paris ve bölgesinin aşırı gelişmesini engellemek ve ülkede bir denge sağlamak amacına yönelik bir kalkınma planıdır" (1).

Fransa bölge planlama bakımından 21 planlama bölgesine ayrılmıştır.

(1) Orhan Göçer- Ülke Planlama Çalışmaları İçinde Gelişme Aksları

Bu konuda yapılmış olan çalışmalar ise planlama bölgeleri arasında etki alanları bakımından kesin sınırlar olmadığını bu nedenle konunun daha büyük mekanlarda incelenmesi gerektiğinin göstermiştir.

21 Planlama bölgesinden biri olan Bretagne bölgesi Fransa'nın en az gelişmiş bölgelerinden biri sayılmaktadır. Bu bölge için hazırlanan bölge planında sosyo-ekonomik planlamanın yanısıra bölgenin fiziksel düzeni de sağlanmıştır. Yine bu planla bölgeler arası dengesizliği gidermek ve Bretagne bölgesini geliştirmek amacıyla büyük sanayi kuruluşları bu bölgeye çekilmeye çalışılmış ve bölgenin tarımsal potansiyelini arttırmak amacıyla arazi düzenleme çalışmalarına gidilmiştir.

I.4.2. Diğer Ülkelerde Kent Planlama Çalışmaları

Kent planlamasında dikkate alınan esaslar farklı siyasal sistemlere göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle diğer ülkelerdeki kent planlama çalışmalarını siyasal sistemlerine göre,

- o Kapitalist ülkelerdeki planlama çalışmaları
 - o Sosyalist ülkelerdeki planlama çalışmaları
- olarak iki grup halinde inceleyebiliriz.

Sosyalist ülkelerde, özel mülkiyetin kaldırılmış olmasından ötürü, kent planlama çalışmalarında fiziksel biçimlendirme büyük bir rahatlık içinde gerçekleştirilmektedir. Yine bu sistemde kent planlama çalışmaları merkezi planlamalarla sıkı bir işbirliği halindedir. Çünkü kent planlarının temel verileri merkezi plandan alınmakta uygulama olanakları da merkezi planlamaya bağlı olmaktadır.

Kapitalist ülkelerde kent planları yine merkezi planlarla işbirliği halinde yürütüldüğü halde çok sıkı bir işbirliğinden söz edilememekte ayrıca özel mülkiyet hakkının var olması da planlamayı bir ölçüde kısıtlamaktadır.

I.5 - ÜLKEMİZDE PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE PLANLAMA KADEMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

I.5.1. ÜLKEMİZDE PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Ülkemizde sosyal ve ekonomik kalkınma ile fiziksel düzenlemeyi sağlamak amacıyla planlama çalışmaları yapılmaktadır. Daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak incelediğimiz, nitelik ve ölçek açısından, farklı olan bu çalışmalar üç ayrı tip planlama oluşturmaktadırlar.

- 1- Milli Plan Çalışmaları
(Ülkesel ölçekte ve sosyo-ekonomik plan niteliğinde)
- 2- Bölge Planı Çalışmaları
(Bölge ölçeğinde, sosyo-ekonomik ve fiziksel plan niteliğinde)
- 3- Kent Planı Çalışmaları
(Kent ölçeğinde ve fiziki plan niteliğinde)

Ülke ölçeğinde yapılan planlamada kalkınmayı sağlayacak kararlar üretilmekte ancak bu beşer yıllık dönemler için yapılan sosyo-ekonomik planlarda fiziksel düzen üzerinde durulmamaktadır. İşte bu nedenle de belli ölçütlere göre tespit edilmiş olan bölgelerde ülkesel

planlama kararlarını detaya indirerek uygulanabilirliğini sağlayacak, aynı zamanda fiziksel düzenlemeyi de gerçekleştirecek bölge ölçeğinde planlama çalışmaları yapılmıştır.

Bölge-ülke planları kararları ile kentlerin özel durumunu birleştiren kent planları ise, büyük ölçüde fiziki planlamayı sağlayan çalışmalar olmaktadır.

Planlı dönem boyunca, hazırlanan tüm ülke planlarında temel hedef ve ilkelerden biri bölgeler arası dengesizliği yok etmek olmuştur. Bu nedenle ülkesel planlarda bölge planlama çalışmaları desteklenmiş ve bu çalışmalarla ilgili kararlar üretilmiştir.

I. Beş yıllık kalkınma planında bölge planlarının gerekliliği üzerinde durulmuş, bölge planlama için ana ilkeler ve metod tespit edilmiştir. Bu planda bölge planıyla ilgili getirilen kararlardan en çok vurgulanmış olanı teşkilatlanma konusudur. Her bölge için yerel araştırma bürolarının kurulması ve bu yolla milli planlamaya katkıda bulunacak bölgesel verilerin toplanması üzerinde durulmuştur.

Bölge planlama ile gerçekleştirilmesi gereken hedefler olarak, metropollerin çevresinde uygun görülen yeni yerleşim merkezlerinin büyümelerinin desteklenmesi bu şekilde nüfusun ve ekonomik etkinliklerin dengeli olarak dağıtılması öngörülmüştür (Örnek: Doğu Marmara bölgesinde İstanbul Metropolüne aşırı nüfus gelişini engellemek amacı ile Kocaeli ve Sakarya'nın geliştirilmesi planlanmıştır)

I. Beş yıllık planda verilen bu kararlar doğrultusunda İmar ve İskan Bakanlığı bölge planlama dairesi tarafından, Doğu Marmara, Zonguldak, Güneydoğu Anadolu ve Antalya bölgeleri pilot bölgeler olarak seçilmiş planlama çalışmalarına başlanmıştır.

II. Beş yıllık kalkınma planında bölge planlama konusu yine I. planda olduğu gibi ele alınmış, bölgeler arası dengesizliği gidermek için bölge planlama çalışmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bu planla bölge planları için getirilen, yerleşme planlarının sanayi gelişmesini destekleyici bir alt yapı oluşturması ve ekonomik-sosyal etkinliklerin geliştirilmesi de 1. planla getirilen kararlara eklenmiştir. (Örnek, Doğu Marmara planında sanayi için öngörülen yerleşme paralelinde bir şehirleşme önerilmiş, kültürel etkinliklerin bölge içinde dengesini sağlamak amacıyla Bursa, Kocaeli, Adapazarında yüksek okulların açılması istenmiştir).

II. Beş yıllık planda bölgeler için getirilen bu kararlar doğrultusunda Bölge planlama dairesince,

- o "Türkiye 8 bölge ve 16 alt bölgeye ayrılmış ve 8 bölge için tanıtıcı, bilgi verici, tanımlayıcı anlamdaki çalışmalar bitirilerek bölgesel olanaklar ortaya koyulmuştur.
- o Kırdan şehire göç eden nüfusun ülke düzeyinde dengeli dağılımını sağlamak amacı ile 24 bölgesel gelişme merkezi seçilmiş ve bu merkezlerin gelişme yönlerini gösterir şemalar hazırlanmıştır.
- o Sınırlı parasal olanaklar göz önüne alınarak ülkenin her yerleşme noktasını aynı zamanda geliştirme olanağı bulunamayacağından, gelişme gücü olan kentler arasında, kademe - lendirme çalışmaları yapılmıştır. Böylece kamu yatırımlarının fiziksel uygulama kararlarından yararlanacak yerleşme merkezlerinin birbirine göre durumunu gösterecek (yatırım alma önceliği) belgeler hazırlanmıştır.
- o Kentsel kademelenme çalışmalarından elde edilen sonuçlara dayanılarak kentsel merkezlerin etki alanlarının saptanması ve bu merkezlerin ülke genel yerleşme bütünü içinde rolleri ve yatırım kararlarında seçeneklerin belirlenmesi çalışmalarına başlanmıştır" (1).

(1) İmar ve İskan Bakanlığı - Kent Yönetimi Türkiye Bildirileri
O.E.C.D. İzmir 1972 Semineri.

III. Beş yıllık kalkınma planının da bölge planlama konusunda kararlar getirilmemiş, bölge planlama üzerinde durulmamıştır.

IV. Beş yıllık kalkınma planında ise, bölgesel dengesizlikleri yok etme amacıyla yapılan, bölge planlamasının, kurumsallaştırılmasının ve yapılmış olan kısıtlı sayıdaki bölge planlarının uygulanamamasının bölgesel dengesizliklerin artmasına neden olduğu belirtilmiştir. Ancak bu olumsuz durumu ortadan kaldıracak şekilde bölge planlama çalışmaları ile ilgili başka karar üretilmemiştir. II. ve IV. plan dönemlerinde bölge planlama çalışmaları yapılmadığı gibi daha önce yapılmış bölge planlarının uygulanmasını sağlayacak tedbirler de alınmamıştır.

I. ve II. plan döneminde alınan kararlara uygun olarak yapılan bölge planları, ülke planlarını ayrıntılandırarak kent ölçeğine yansıtma, bölge içinde ekonomik, sosyal ve fiziksel bir düzen ve tutarlılık sağlamak amacıyla yapılmışlardır. Bu bölge planlarından yararlanarak hazırlanan kent planları (İzmit, Adapazarı, Adana v.b. gibi) genelde yarışma yoluyla yaptırılan, analitik çalışmaları iller bankası tarafından hazırlanıp, bu analitiklerde bölgesel plan kararları esas alınan çalışmalardır. Ancak bu kararların uygulanması için kesin bir zorunluluk yoktur. (İzmit örneğinde görüldüğü gibi).

Doğu Marmara bölge planında İzmit kenti için hazırlanan nüfus projeksiyonları plancılara verilmiştir. Ancak plancıların çoğu tarafından, İzmit için önerilen bu nüfus büyüklüğü fazla bulunmuş ve kendi çalışmaları sonucu elde ettikleri nüfus büyüklükleri kullanılmıştır. 1. ödülü alan ve daha sonra uygulamasına geçilen projede bu gruba dahildir. Bu çalışmada da bölge planıyla önerilen değil plancının özel araştırması sonucu bulunan nüfus büyüklüğü esas alınmıştır.

Kent ölçeğindeki bu planlamalarda, yasal zorunluluk olmadığı için, bölgesel kapsamlı kararların gerçekleştirilme olanakları sağlanamamıştır. (Tekirdağ örneğinde gördüğümüz gibi, tüm bölge içi ulaşımı düzenlemek ve tarım sektörüne, taşımacılığa yardımcı olmak amacı ile getirilen ulaşım kararlarının bir faktörünü oluşturan Tekirdağ -Ban-

dırma deniz taşımacılığı için gerekli teşkilatın sağlanması İmar planı ile desteklenmemiş dikkate alınmamıştır. Ancak 20 yıl sonra ortaya koyduğu aksaklıklar göz ardı edilemez hale gelince bu karar uygulamaya konulmuştur (1963 - 1983).

Ülkemizde bugün halen beşer yıllık devreler için ülke planları üretilmekte, kent planları zorunlu olarak yapılmakta ancak bu çalışmalar da bölge planlarının eksikliği nedeni ile bütünlük kurulamamaktadır.

I.5.2. ÜLKEMİZDE PLANLAMA KADEMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Ülkemizde daha önceki bölümlerde nitelikleri açısından incelediğimiz 3 tip planlama çalışması yapılmaktadır. Ölçek ve kapsam olarak farklı olan bu planlamalar -ülke planları, -bölge planları ve kent planlarıdır.

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi ülkesel planlama, gerekli yatırımları ve bu yatırımların sektörlere dağılımını tayin etmekte aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapının gelişme yönünü temel ilke ve hedefler doğrultusunda tesbit edip programlara bağlamaktadır.

Ancak uygulamaya geçildiğinde, ülkesel planın başarısında ülke ölçeğinde fark edilemeyen ayrıntıdaki bölgesel faktörler etkili olmaktadır. Bu nedenle ülkesel planlar bir alt ölçekteki bölge planlarına ihtiyaç duymaktadırlar.

Ülkesel planlar hazırlanma aşamasında, bölge planlarına,

- o Yatırım kararlarını ve uygulama sürelerini etkileyen bölgeden bölgeye değişen faktörlerin tesbit edilmesi,
- o Bölgesel farklılıklar gösteren sosyal yapının incelenmesi ve eğilimlerin araştırılması,

- o Her sektör için bölge ölçeğinde ayrıntılı araştırmaların yapılması,
- o Edinilen bu ve benzeri verilerin ülke planlarına aktarılması,

açısından ihtiyaç duymaktadır. Uygulama aşamasında ise; genel olarak ülke ölçeğinde verilen kararların ayrıntılandırarak bölgeye aktarılması, ülke ölçeğinde dikkate alınmayan fiziki planlamanın bölge planıyla gerçekleştirilmesi ve ülke ölçeğindeki kararların bölgesel olarak fiziki sosyal ve ekonomik planlarla kent ölçeğine kadar yansıtılması ve bu sayede ülkesel bir bütünlüğün kurulması açısından ihtiyaç duymaktadır.

Kısaca ülke planları ile tesbit edilen hedeflerin ve alınan kararların uygulamada tam başarılarının sağlanabilmesi için hazırlık aşamasında ayrıntıda verilere, uygulama aşamasında ise, ayrıntılı olarak daha küçük ölçeklere, özel durumlar dikkate alınarak, yansıtılması gerekmektedir. Bu gereklilik bölge planları ile sağlanabilir.

Bölge planlama çalışmalarının planlama kademelenmesinde, birinci (ülke planları) ve üçüncü (kent planları) basamakları arasında köprü görevinde olması nedeniyle, kent planlarının da başarısı için hazırlanmaları ve uygulanmaları gerekmektedir.

Kent planlarının uygulamada başarılı olabilmeleri için, çevrelerindeki -bölgelerindeki fiziki ve sosyo-ekonomik verilerin, geleceğe yönelik gelişme tahminlerinin ve bölge ölçeğinde kentin konumunu belirleyen planların hazırlanmaları ve kent planlama çalışmaları sırasında dikkate alınmaları gerekmektedir. Bölge planlama ile gerçekleştirilebilen bu çalışmalar sonucunda kent planları ülkesel hedef ve doğrultuda, bölgesel özellikler dikkate alınarak (I. Beş yıllık kalkınma planında istendiği gibi) sağlıklı bir şekilde hazırlanabilir. Kent planlarının başarılı bir uygulama içine girebilmesi içinde bölge planlarına,

- o Planlama sırasında belediyeler arası işbirliğini sağlamak,

- o Mevcut iç ve dış kaynaklardan en verimli yararlanmak için program hazırlamak,
- o Arazi kullanışta verimliliği ve ortak bir düzeni sağlamak,
- o Kamu kuruluşlarının yatırım programları ile bütünleşmiş imar geliştirme programlarını hazırlamak,
- o Yatırım yerlerini saptamak,
- o Sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlayan programlar sonucunda ortaya çıkacak yeni fonksiyonları saptamak,

nedeniyle gereklilik duyulmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki her 3 planlama kademesinde amaçlarını gerçekleştirmek için birbirleri ile karşılıklı ilişkide olmak zorundadır. Ancak bölge planlarının olmayışı nedeni ile bu ilişki yeterince kurulamamaktadır.

Planlama sistemleri içindeki düşey ilişkinin varlığı ve gerekliliği açıkça görülmekte bu karşılıklı veri alışverişinin kopması halinde oluşacak boşluklar planlamada büyük başarısızlıkları ortaya çıkarmaktadır.

I.6. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Ülkemizde beşer yıllık dönemler için hazırlanan ülke planları ülkesel kalkınmamızı sağlamak açısından, mutlak hazırlanması ve uygulanması gereken planlardır. Plansız dönemde (1960 - 1960) ülke ölçeğinde tesbit edilmiş temel ilkeler ve amaçlar olmadan, kalkınmanın ekonomik ve sosyal tutarlılığın, ülkesel bir bütünlüğün sağlanamayacağı açıkça görülmüş bölgeler arası dengesizliklerin artması önlenememiştir.

İşte bu nedenlerle 1960 sonrasında ülkesel plan çalışmaları dikkatle ele alınmış planların hazırlanması ve uygulanması için gerekli teşkilat yapı kurulmuştur. Aynı zamanda ülkesel planları, tavsiye planları niteliğinde kalmaması, uygulamada aksaklıkların oluşmaması ve kesin olarak uygulanmalarının sağlanması için, gerekli yasal destek sağlanmış, planlar zorunlu kılınmışlardır. (Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından beşer yıllık dönemler için hazırlanan planlar kanun niteliğini taşımakta ve kararname niteliğindeki yıllık programlar aracılığı ile uygulamaya geçilmektedir).

Kalkınma planlarımız genelde ve ülke ölçeğinde sosyal ve ekonomik kararlar getirmekte, ayrıntıya inmemektedirler. Aynı zamanda ülkesel ölçekte hazırlanmış bir fiziki planlama çalışmamız olmadığı halde, kalkınma planlarında fiziki planlama üzerinde durulmamaktadır. Bu nedenlerle, daha önceki bölümlerde de görüldüğü gibi, ülkesel planların tam başarılı olabilmeleri için hazırlanma ve uygulanma aşamalarında fiziki planlamaya kapsayacak bölgesel planlara yani bir alt ölçekte daha detaylı bir plan tipine ihtiyaçları vardır.

Ülkemizde bir ana planın hedef ve doğrultusunda planlamanın en küçük birimlere kadar indirilmesini sağlama ve fiziki planlamayı gerçekleştirme amacıyla kentlerin gelişimini düzenleyecek kent planlama çalışmaları yapılmaktadır. Kentlerin planlı gelişmelerinin ve denetimlerinin sağlanabilmesi için kent planlama çalışmalarına gerekli yasal destek sağlanmış bu planların yapım ve uygulamaları zorunlu kılınmıştır. (Bu yasal zorunluluk sonucu bugün mevcut 17 belediyeden yalnız 8 tanesinin imar planı henüz hazırlanamamıştır).

I. Beş yıllık kalkınma planı kent planlarının bir ana planın hedef ve amaçlarına uygun, ülke kaynaklarından en yüksek üretkenliğin elde edilmesi yönünde yapılmasını önermiş, ancak bugüne kadar kent planlarının ana planın hedef ve ilkelerine uygun yapılması ve bir uyum içinde gerçekleştirilmeleri sağlanamamıştır.

Kent planlama çalışmaları, belediyelerin ihtiyaçlarını dikkate almış, çevre şehirler ve kentin içinde bulunduğu bölge ile ilişkileri üzerinde durulmamış ve planlama çalışmalarında ülkesel bir bütünlük sağlanamamıştır. Bu konuda en büyük aksaklık bölge planlarının olmaması ve uygulanmamasından kaynaklanmaktadır.

Önceki bölümlerde karşılıklı ilişkilerini incelediğimiz planlama kademelerinde, üst ve alt derecedeki planlar arasında köprü plan niteliğindeki bölge planlarının yokluğu, diğer kademelerdeki (ülke-kent) planların hazırlanma aşamalarında eksikliğe (detaylı bölgesel verilerin olmayışı) bu nedenle uygulanma aşamalarında ise; tam başarılarının engellenmesine yol açmaktadır.

Planlama sisteminde, planların ayrı ayrı ve ortak başarılarını etkileyen, başarısızlığa yol açan bu boşluğu kapatmak için bölge planlarının (ülke planıyla bütünleşmiş bir halde) tekrar uygulanmaya konmalarının gerekli olduğu görülmektedir.

Ancak bölge planlarının uygulamaya koyulmaları, bu şartlar altında yeterli olmamakta, uygulanmaları için gerekli, örgütsel yapının kurulması ve ülke planları ile kent planlarına sağlanan yasal desteğin bölge planlarına da sağlanması gerekmektedir.

1958 - 1968 döneminde kısıtlı sayıda ve bir başlangıç olarak yapılmış olan bölge planları bu eksikliklerden dolayı tavsiye plan niteliğinde kalmış, uygulamada etkin olamamışlardır. Bu planları temel kabul edip yeni araştırma ve değerlendirmeler sonucu, belirli sürelerde yenilenmek üzere hazırlanacak bölge planları, zorunlu kılınmalı bu planlarla getirilen kararlar uygulamaya aktarılmalı (ön görülen süre içinde), ülkesel planlarla aralarında eşgüdüm sağlanmalıdır.

Ancak böyle bir uygulama sonucu ülke ölçeğinde bütünleşmiş bir planlama sistemi ortaya çıkabilir ve planlama ile amaçlanan başarı sağlanabilir.

II. ÜLKE - BÖLGE - KENT PLANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER AÇISINDAN İZMİT KENTİ VE DOĞU MARMARA ALTBÖLGESİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

II-1- ÜLKE PLANLARINDA MARMARA-DOĞU MARMARA BÖLGESİ İÇİN VERİLEN KARARLAR

Ülkemizde ülke ölçeğinde yapılan planlama çalışmaları sosyo-ekonomik kalkınma planları niteliğindedir. Bu nedenle, bu çalışmalarda Marmara bölgesi için üretilen kararlar da bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmesini düzenlemek, yatırımları tespit etmek amacına yöneliktir.

Ülkemizde, ülkesel fiziki plan çalışmaları gerçekleştirilmediğinden diğer planlama bölgeleri için olduğu gibi Marmara bölgesi için de ülke ölçeğinde alınmış fiziki plan kararları bulunmamaktadır.

Ülke planlarında büyük şehir ve metropoliten bölge özelliklerini taşıdığı belirtilen Doğu Marmara alt bölgesinin

bir potansiyel gelişme bölgesi olduğu söylenmektedir. Bu nedenle bölgede yapılacak yatırımların endüstriye dönük yatırımlar olmasına karar verilmiştir.

Doğu Marmara alt bölgesi bu özelliklerinden ötürü ülke planlarında sanayileşme ve şehirleşmenin birlikte yürüdüğü bir gelişme noktası olarak kabul edilmekte bölgenin sanayi yatırımlarının desteklenmesi istenmektedir.

Ancak ülke planlarında temel ilke,ülke ölçeğinde dengeli bir kalkınma sağlamak ve bölgeler arası dengesizlikleri gidermektir. Bu nedenle Doğu Marmara alt bölgesinde yalnızca ülke kalkınmasını destekleyecek endüstri yatırımlarına izin verilmekte, kamu yatırımlarının fiziki ve sosyal alt yapıya yönlendirilmesine karar alınmaktadır.

II-2- MARMARA BÖLGE PLANI

Marmara bölge planı, değişik kuruluşlar tarafından yapılan farklı sektörlere ait planlamaların, bir bütün haline getirilip, bölge ölçeğinde ele alınması ile oluşmuştur. Aynı zamanda fiziksel planlamanın ekonomik planlama ile bütünleştirilmesi açısından da önem kazanmıştır.

Marmara bölge planında bölgenin ülke içindeki önemi ve fonksiyonları ortaya konulmakta ve bu faaliyet kolları ile nüfus hareketlerine göre alt yapı ihtiyaçları belirlenmektedir. Bölge için yerleşme seçenekleri belirlenirken alt yapı ve toplam yatırım ihtiyaçları temel kıstas alınmıştır.

Marmara bölge planı çalışmaları üç alt bölgeyi kapsayacak şekilde ele alınmış ve plan kararları ayrı ayrı üretilmiştir.

- . Doğu Marmara alt bölgesi
İstanbul
Kocaeli
Adapazarı
Bursa
Bilecik (sonradan bu alt bölgeye dahil edilmiştir.)
- . Batı Marmara (Trakya) alt bölgesi
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
- . Güneybatı Marmara alt bölgesi
Çanakkale
Balıkesir

II-3- DOĞU MARMARA ALT BÖLGESİ

Doğu Marmara alt bölgesi İstanbul, Kocaeli, Adapazarı Bursa ve Bilecik illerini kapsayan kutuplaşmış (Nodal) bir bölge karakterindedir.

Bölgede bulunan bütün şehirler süratli bir nüfus artışı göstermekte ve şehirlerde yerleşmiş nüfus doğu Marmara nüfusunun 2/3 üne ulaşmaktadır.

Bölgede endüstrileşme önemli bir büyüklükte ve değişik özelliklerdedir. (Türkiye'nin dokuma, alkollü içki imalatı, mobilyacılık, kağıt, seramik ve metal işlenmesi ile ilgili endüstri faaliyetlerinin % 50 den fazlası doğu marmara bölgesinde bulunmaktadır).

Ülkede endüstriye dayanan ekonomik faaliyetlerin geniş ölçüde yerleştiği bir bölge olmasına ve bunların getirdiği gelire rağmen, doğu marmara, nüfusun şehirlere toplanması

ile ortaya çıkan ekonomik ve sosyal problemlerle yüklenmiş bir bölge karakterindedir.

Bölgenin ve ülkenin en büyük metropolü olan İstanbul her yıl sayısı giderek artan bir göç problemi ile karşı karşıyadır. İstanbul nüfusu milyonlu rakamlarla ifade edilebilecek bir düzeye yükseldiği halde endüstri ve hizmetler sektöründe iş verebilme hacmi aynı süratte artmamaktadır. İşte doğu Marmara bölge planlamalarının önemli amaçlarından biri İstanbul'a göç ederek gelen nüfusu bölgede başka merkezleri güçlendirerek tutabilmektir.

İstanbul'un aşırı nüfus gelişimine karşı korunması İzmit, Sakarya ve Bursa şehirlerinin (1980 yılı için yapılan tahmine göre 1,7 milyon) nüfusu çekecek şekilde geliştirilmeleri ile sağlanabileceğine karar verilmektedir.

II-3-1- DOĞU MARMARA ALT BÖLGESİ PLANLAMALARI İLE VERİLEN KARARLAR

İmar ve İskan bakanlığı bölge planlama dairesi tarafından yapılan doğu marmara alt bölge planlamaları bir önceki planı tamamlayıcı ve bir sonraki plana veri teşkil edici nitelikte olmak üzere üç kez düzeltilerek yayınlanmıştır. (1963-Doğu Marmara ön planı 1967 Doğu Marmara alt bölge planı 1970 Marmara bölgesi bölgesel gelişme şehirleşme ve yerleşme düzeni).

Doğu Marmara Ön planı (1963)

Bu planda bölge fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısı ile incelenmiş hedefler ve ilkeler bu yapıya göre saptanmıştır. Özellikle önemli ölçüde yerleşme ve gelişme sorunlarıyla karşılaşılacak İstanbul-İzmit-Adapazarı aksındaki problemler çözülmeye çalışılmıştır.

Hazırlanan bu planın ana hatları şöyle sıralanabilir;

I- GENEL BAKIŞ:

- 1- Bu plan ülke kalkınmasına bölgenin optimum katılmasını öngörmektedir.
- 2- Ülkedeki yatırım özelliklerinden ve gelişme eğiliminden en çok yararlanmayı hedef tutmaktadır.
- 3- Şehirleşmeyi ve büyük şehirleri kabul ve desteklemektedir.

- a- Bölgedeki şehirleşme imkan ve eğilimlerinden en çok yararlanmak
- b- Kentsel konut kamu hizmetleri gibi yatırımları en aza indirmek.
- c- Bölgede diğer büyük şehirlerin yaratılması ile İstanbul'un gelişmesini yavaşlatmak
- d- İstanbul'un büyük şehir fonksiyonlarının organize edilmesi ülke ölçeğinde eğitim ve kültür merkezi olmak özelliklerinin geliştirilmesi

gibi önlemlerin alınması ile 3üncü madde gerçekleştirilecektir.

- 4- Bölgeler arası eşitlik ilkesinin, ülkece en çok gelişme ilkesi ile çelişmemesi bakımından fonksiyonların bölgeler arası ve bölge içi dağılımının sağlanması düşünülmektedir.

Bunun da;

Doğu Marmara da yerleşmesi uygun, verimli olmayan bazı fonksiyonları belirli tedbirlerle bölgenin diğer yönlerine ve diğer bölgelere yöneltmek suretiyle olacağı düşünülmektedir.

- 5- Belli bir yatırımla bölgenin daha iyi şartlar içersinde yaşamasını sağlamak. Bu planın getirdiği önerilerdendir. Burada bölgenin doğal ve tarihi imkanlarını harcamamak, değerlendirmek te birlikte düşünülmektedir.

II- TEMEL ETKENLER

A- Tarımda:

- . Arazi ıslah ve sulama projeleri
- . Ürün değişikliği ve intansif tarım
- . Hayvancılık
- . Ormancılık
- . Balıkçılık
- . Pazarlama

B- Üretim Endüstrisi

- . Endüstri için yer
- . Endüstrinin sınıflandırılması ve endüstrinin gerekli yer değiştirmesi
 - Yerleşme bakımından endüstrinin sınıflandırılması
 - Şehirlerin zararlı ve kötü yerleşmiş sanayiden kurtarılması.
- . İstanbul'da gelişmesi istenen endüstrinin planlanması ve desteklenmesi
- . İzmit'te gelişme istenen endüstrinin planlanması ve desteklenmesi
 - İstanbul'a yönelmiş üretim kimya selüloz vs.
 - Mevcut endüstri ve tüketim endüstrisi selüloz mamulleri, petrol ürünleri.
- . Adapazarında gelişmesi istenen endüstri

C- İnşaat sektörü (işgücü, finansman sağlanması Ruhsat-Nazım plan ve imar tatbikat planlarının hızlandırılması, malzeme sağlanması)

III - BÖLGESEL YAPI VE FİZİKİ GELİŞME

A- Bölge genel yerleşme düzeni

- . Bölgesel yapılaşmayı destekleyen ulaşım ağının geliştirilmesi.

- . Fonsiyonel kademe çerçevesi içinde mevcut ilçe merkezlerinin geliştirilmesi yeni merkezlerin yaratılması, imkanların değerlendirilmesi.

B- Fiziki yerleşme teklifleri

- . İstanbul metropolu için
- . Adapazarı için
- . Bursa için
- . İzmit metropolü için,

- 1- Endüstri: İzmit körfezinin doğusunda devlet yolu boyunca endüstri yerleşmelerinin desteklenmesi ve organize endüstri bölgelerinin tesisi.
- 2- Liman: İzmit körfezinde Derince-İzmit arasında bir bölge limanının etüd edilmesi.

(1967) Doğu Marmara Bölge Planı

Bu plan;

- Doğu Marmara ön planı (1963)
- İstanbul Metropoliten Yerleşme ön planı (1965)
- Doğu Marmara Turizm Çalışması (1966)
- İstanbul Sanayi Nazım planı
- Doğu Marmara Sentez teklifi (1967)

Dökümanlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu planın ana hedefleri şöyle sıralanabilir.

- 1- Planda yeni bir sürat yolu önerilmektedir. Uluslararası nitelikte olan bu aks Kocaeli yarımadasının ortalarından geçerek Ankara devlet karayolu ile birleşecektir. İzmitten Bursa ve Ege bölgesine bağlantı temin edilecektir.
- 2- Kara ulaşımını destekleyecek bir deniz ulaşım sistemi öngörülmüştür. Bu sistem, Bandırma, Tekirdağ, Diliskelesi, Hersek deniz ulaşım ringinin kurulmasıdır. Bu suretle İzmit, Bandırma ve Tekirdağ limanları İstanbul limanının yükünü hafifletecektir.
- 3- Bu planda ağır sanayi kollarına ait yatırımların İstanbul'da değil Doğu Marmarada yapılması öngörülmektedir.

- 4- Endüstri kuruluşlarının Doğu Marmara bölgesi boyunca yayılması sonunda yerleşme üniteleride lineer bir plan sistemi ortaya koyacaktır. (Harita 1)
- 5- Yine bu planda tersanelerin İstanbul-Pendikte değil iş-gücü ve ulaşım olanaklarını bakımından zengin olan İzmit körfezinin ucunda kurulması tavsiye edilmektedir.

Doğu marmara bölge planında çeşitli aksaklıklar göze çarpmaktadır. Plan yalnızca İstanbul kentinin büyümesini önleyici ve düzenleyici nitelikte ele alınmış nüfus projeksiyonu ve yerleşme kararları İstanbul'a gelen nüfusu tutma amacıyla yapılmış, İzmit ve bölgenin diğer kenti Adapazarı için büyüme sonucu nasıl bir biçim alacaklarına dair karar getirilmemiştir.

Bölgenin şehirleşme yönünden eğilimleri gözönüne alınmamıştır. Ulaşım ve Endüstriye bağımlı olarak lineer bir yerleşme aksı teklif ve tavsiye edilmiştir. (Harita 2)

1970 Doğu Marmara Bölge Planı

1967 uygulama sonuçları ve 1965 yılı verilerine göre doğu marmara bölge planı düzeltilerek Marmara bölgesi - Bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme düzeni - adıyla yayınlanmıştır.

Bu revizyonlu plan genel olarak 1963 planının ana hatlarını muhafaza etmiş isede bazı küçük değişiklikler de getirmiştir.

Kamu yatırımlarının bu bölge içinde çok eksik olan alt yapı ve sayısal alt yapıya yönetilmesi istenmiş yeni yatırımların ancak ülke kalkınmasına, katkıyı artıracak endüstri kollarında yapılması önerilmiştir.

Bölge içinde şehirleşme ve endüstrileşmeyi destekleyici alt yapıyı yönetici rasyonel bir arazi kullanış düzeninin

sağlanmasına çalışılması istenmiştir.

Endüstri sektöründe getirilen yeni ilkeler;

- 1- organize sanayi bölgelerinin kurulması. Kısa süre içinde bir batı diğeri doğu yakasında olmak üzere biri Gebze de biri de İzmit'in doğusunda olmak üzere 2 organize endüstri bölgesi kurulması öngörülmektedir.

Fiziki alt yapı ile ilgili getirilen kararlar

- 1- Adapazarı-İzmit-İstanbul-Edirne sürat yolunun planlanması (iç aks)
- 2- İç aks ile bugünkü İzmit-İstanbul-Tekirdağ aksı arasında bağlantılar kurulması
- 3- Karayolu ulaşımının kara-deniz-hava yolları olarak tam bir ulaşım sistemi içinde düşünülmesi teklif ve tavsiye edilmektedir.

Sosyal alt yapı ile ilgili kararlar;

a- Eğitim

Yüksek öğrenimin İstanbul dışında dağıtılması, yüksek teknik öğrenim konusunda büyük gelişme merkezi niteliğini kazanmış bulunan İzmit ve Bursa'ya öncelik verilmesi istenmektedir.

b- Sağlık:

Sağlık hizmetlerinin İstanbul dışına ve kırsal alana götürülmesinin sosyalizasyon esaslarına göre yapılması,

Büyük gelişme gösterecek merkezlerden özellikle İzmit ve Bursa ile Adapazarında nüfus büyümesi ve endüstrinin getireceği sağlık ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeni tesisler yapılmasının planlaması teklif ve tavsiye edilmektedir.

II- 4- İZMİT KENT PLANLARI

İzmit kenti için 1930 dan günümüze kadar farklı özelliklere sahip dört imar planı yapılmıştır.

Kent için yapılan ilk imar planı Mörlü isimli bir Fransız planı tarafından 1930 larda yapılmış ve yaklaşık 15 sene süresince uygulanmıştır. İkinci olarak Mimar Jansen tarafından yapılan plan ise 1945-1950 arasında uygulamada kalmış, 1950 yılından itibaren kent için yapılan üçüncü plan uygulanmaya başlamıştır. Kemal Ahmet Aru ve Gündüz Özdeş tarafından hazırlanan bu plan 1959 yılında Ankara-İstanbul karayolunun şehrin içinde denizden doldurulan bölüme kayması ile değiştirilmiştir.

Kent için yapılan ve 1930-1970 yılları arasında uygulamada kalan bu üç planda da İzmit, belediye sınırları içinde düşünülerek planlanmıştır. Bu planlamalar için analitik çalışmalar müellifler tarafından hazırlanmış, kent verilerinden yararlanılmış ülke ve bölge ölçeğinde verilen kararlar planlamada etkili olamamıştır. Ayrıca bu tarihlerde henüz tamamlanamayan bölge planı çalışmaları da kent planları için önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmıştır. Değişik kuruluşlarca alınan kararların bütünleştirilememesi ve ülkesel plan kararlarının bölge ölçeğine indirilememesi sonucunda kent planlarında aksamalar gözlenmiştir. (Örneğin; 1950 yılında uygulanmaya başlanan 3üncü kent planı Ankara-İstanbul karayolu için verilen kararlar 1959 da tekrar ele alınmış ve düzeltilmiştir).

İzmit için yapılan dördüncü kent planı ise 1970 yılında iller bankasının açtığı bir yarışma sonucunda hazırlanmış ve diğer üç plandan farklı olarak İzmit'i bölgesel ve kent sel alanı içinde değerlendirmiştir. (yarışma sonucunda uygulanmasına karar verilen Polat Sökmen ve ekibinin hazırladığı plan bugün halen uygulanmakta olan İzmit kentinin dördüncü kent planıdır.)

II- 4-1- İZMİT KENT PLANI

izmit kentinin bugün uygulanmakta olan kent planında izmit ülke ve bölge ölçülerinde değerlendirilmiş planlamanın çıkış noktası olarak şu dört madde kabul edilmiştir.

- 1- Şehrin fiziki planlamasını etkileyen dış veriler
 - . Milli plan politikaları
 - . Planlama araçları
 - . Ülkesel sorunlar
 - . Bölge ölçeğinde alınan kararlar
- 2- Bağımsız değişkenler
 - . Sanayi yerleşmeleri
 - . Ulaşım sistemi
- 3- ilk iki maddeye bağlı olarak şehrsel fonksiyonlar.
- 4- Hukuki ihtiyaçlar ve kamu yatırımları aracılığı ile kontrol edilebilen şehrsel fonksiyonlar. (1)

izmit kenti planlama çalışmalarında özellikle 1. maddede yer alan Milli plan kararları ve bölge ölçeğinde alınan tavsiye kararlar dikkate alınmış planlama kararları bunlara göre verilmiştir. Ülke ölçeğinde alınan yatırım kararlarının bölge ölçeğine indirilmesi ile hazırlanan Doğu Marmara alt bölge planında yer alan önerilerden birçoğu kent planlama çalışmaları sırasında uygulanmıştır.

Adapazarı-izmit-İstanbul-Tekirdağ iç aksı planlama sırasında dikkate alınmış, Organize sanayi bölgesi için yine bölge planlama kararlarına uygun olarak kentin doğusunda yer ayrılmış, yine sanayinin yerleşme alanı olarak körfe-

(1) izmit kenti plan raporu - Polat Sökmen

zin doğusunda devlet karayolu boyunca lineer bir gelişme bölgesi kabul edilmiştir.

Ancak bölge planlama kararları tavsiye karar niteliğinde, olduğundan dolayı plancının kararlarına uygun olarak tümü uygulamaya aktarılmamıştır. (Örneğin İzmit kenti için önerilen nüfus büyüklüğü, nüfus projeksiyonları kullanılmamış plancı araştırmaları ile yeni bir nüfus projeksiyonu hazırlamıştır.

II. 5. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Marmara bölge projesinin hazırlanılması sırasında İmar İskan Bakanlığı Bölge planlama dairesi Devlet planlama teşkilatı ile ortak olarak çalışılmış, I. ve II. beş yıllık kalkınma planlarında bölge için öngörülen fiziki alt yapı (Uluslararası ve ulusal nitelikte karayolu sistemleri- Karayoluna bağlı olarak geliştirilmesi tavsiye edilen deniz yolu sistemi ve benzeri) kararlarını bölge ölçeğinde düzenlemiş ve uygulanmasını teklif etmiştir. Yine aynı planlarda geliştirilmesi istenen sosyal alt yapı bölge planında etüd edilerek kent ölçeğinde kararlar getirilmiş, bölge verilerine göre ihtiyaçlar saptanıp eğitim ve sağlık açısından gereken yatırımlar için önerilerde bulunulmuştur.

Sanayileşmede kalkınma planlarında izin verildiği ölçüde ki yatırımlar etüd edilerek gerek duyulan ve yerleşmesi açısından uygun olan yerler saptanmıştır. Bu karara bağlı olarak kentsel yerleşmelerde mekan şekillenmiş ve

lineer (karayolu ulaşımına paralel) bir aks üzerinde yerleşme düzeni tavsiye edilmiştir. Bugün tartışmalara açık olan doğu Marmara bölge planı İzmit kent planı için en önemli veri olmuştur.

İller bankası planlama için açtığı yarışmada analitik etüdlere hazırlayarak yarışmacılara vermiş ve etüdün veri olarak kabul edilmesini istemiştir. Analitik etüdlere Doğu Marmara bölge planı veri kabul edilerek hazırlanmış böylece ülke-bölge ölçeğinde kentin yeni ve gereksinimleri ve kent için verilmiş olan otonom kararlar değerlendirilerek İzmit kent planı ortaya çıkarılmıştır.

Ancak planlamadaki bazı kararlar bölge planı dikkate alınmadan verilmiştir "bunun nedeni marmara bölge planında genelinde İstanbulun gelişme ve yerleşmesini düzenleyici kararlar alınması İzmitin kendi başına gelişmesinin ne olacağı düşünülmeden İstanbul'a göçle gelen nüfusu tutacak kadar geliştirilmesinin öngörülmesidir". (Polat Sökmen) Bu uyulmayan kararlara en güzel örnek kent için yapılan değişik nüfus projeksiyonlarıdır. Bu projeksiyonlarda İzmit tutabileceğinin çok üstünde bir nüfusu barındırmak zorunda bırakılmış ve bu yüzden kent planı hazırlanırken yeni bir nüfus projeksiyonu yapılmıştır.

Bunun dışında, hazırlanan kent planında bölge için getirilen kararların çoğuna uyulmuştur. Örneğin "Endüstri gelişmesi İzmitin gerek dış verilerini gerekse şehirselle faaliyetlerini büyük ölçüde etkilemektedir. Buna bağlı olarak hem iş yerleri hem de konut bölgeleri

- Doğal şartlara
- Alt yapıya
- Teknik imkanlara

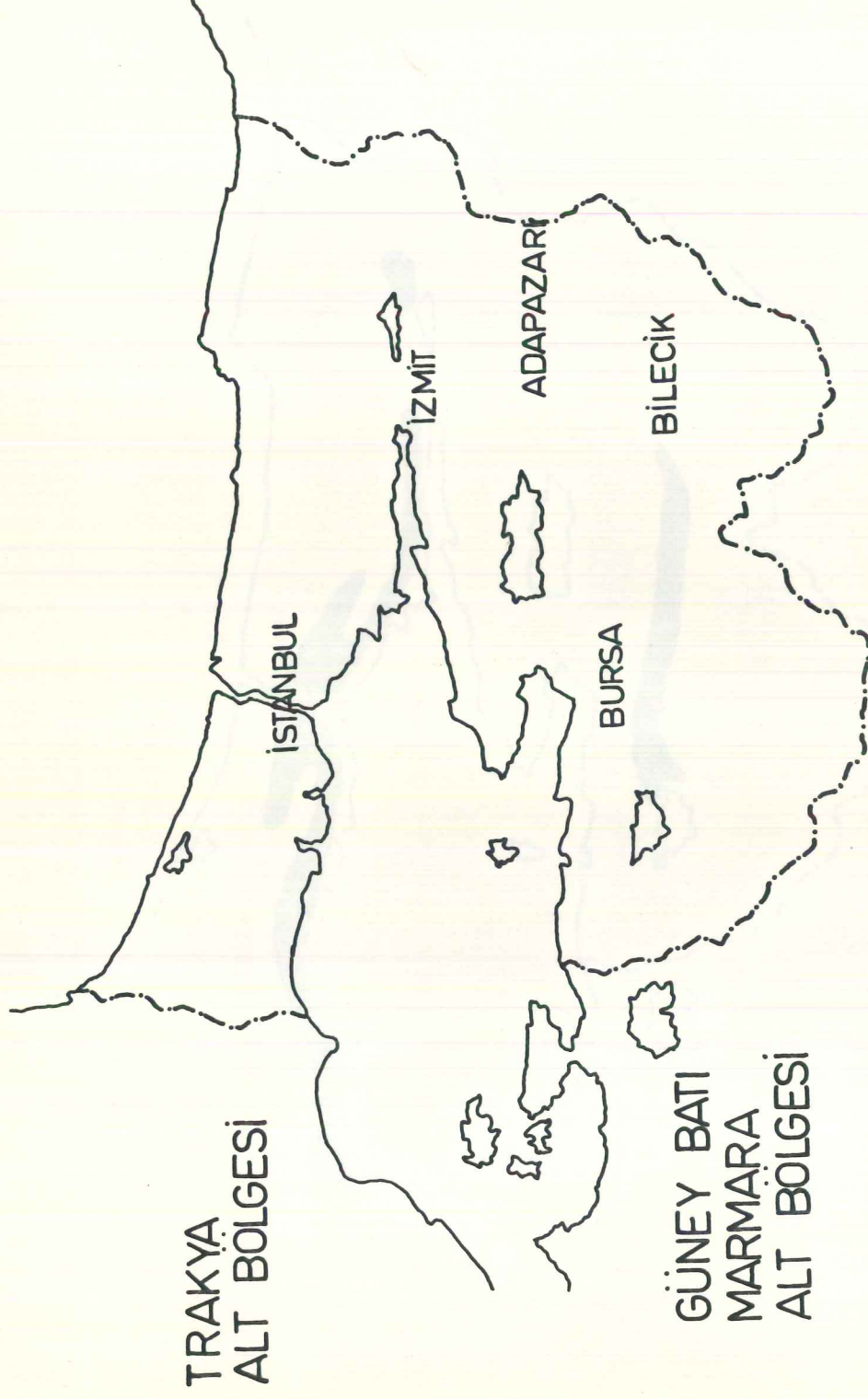
bağlı olarak lineer bir gelişme göstermektedir.

(Planda da lineer bir gelişme aksı üzerindedir) Bu şekil ise Doğu marmara şehrsel yoğunluk bölgesi olarak tanımladığımız band strüktürünün oluşumunu doğrulamaktadır.

İzmit kent planı yarışma sonucu elde edilen bir plan olması nedeni ile bölge planına büyük ölçüde uymak zorunda kalmıştır. İller Bankası analitik etüdü bölge planından yararlanılarak hazırlanmış ve yarışmacılara uygulanmaya aktarılması için verilmiştir. Buna rağmen önceki bölümlerde gördüğümüz gibi verilerin tümü uygulanmamış, uygulanma zorunluluğu koyulmamıştır.

Yarışma dışı yöntemlerle elde edilen kent planlarımızda ise, bölge planı verilerine uyup uymamak plancıya bırakılmış, bu nedenle planlama, çalışmalarında büyük aksaklıklar ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yapımı durdurulan bölge planlarının, planlama sistemindeki aksaklığı gidermek için, tekrar yapımına başlanması ve uygulama zorunluluğunun getirilmesi gerekmektedir.

DOĞU MARMARA PLANLAMA BÖLGESİ

Harita 1

DOĞU BATI DOĞRULTUSUNDA LINEER GELİŞME

- Kıyılar boyunca lineer gelişme aksı
- İç lineer gelişme aksı

KAYNAK: DOĞU MARMARA BÖLGE PLANI

Harita 2

DOĞU MARMARA BÖLGESİ YOĞUN FAALİYET ALANI

KAYNAK : DOĞU MARMARA BÖLGE PLANI

Harita 3

KAYNAKÇA

- ANON Planlama Nedin Niçin Plan Yapıyoruz. D.P.T. Yayını S.P.D. Başkanlığı, Ankara.
- ANON 50 Yılda İmar ve Yerleşme, İmar ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara.
- ANON 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çözümleri Üzerine Eleştiri ve Öneriler, D.P.T. Yayını, Ankara.
- ANON Planlama, D.P.T. Yayını, Ankara.
- ANON İskan ve Şehircilik IV. Hafta Konferansı. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- ANON İskan ve Şehircilik 10-11 Hafta Konferansı. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- ANON İzmit Analitik Etüdü, İller Bankası Yayını, Ankara.
- ANON Bölge Planlama, İ.İ.B. Bölge Planlama Dairesi Yayını, Ankara.
- ANON Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı, İmar ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara.
- ANON İmar Planları, T.M.M.O.B. Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, 1981.
- ANON Türkiye'de İmar Planlarının Yapım ve Uygulama Süreçlerinin Eleştirisi, T.M.M.O.B. Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası Yayını, No: 3, Ankara, 1979.

- ANON Türkiye'de İmar Planlaması, O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, Ankara, 1980.
- ANON Marmara Bölgesi Sanayi ve Kentsel Yerleşmelerin Düzenlenmesi, İmar İskan Bakanlığı Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Ortak Yayını, İstanbul, 1979.
- ANON Bölgesel Gelişme ve Yerleşme OİK Raporu, D.P.T. Yayını, Ankara.
- AYDA ERAYDIN Bölgesel Gelişme Durumu Politika Uygulama Sektör Raporu, D.P.T.-S.P.D. Yayını, Ankara.
- AYTEN ÇETİNER Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul, 1965.
- ENVER ERGUN Bölge Planlama, İmar İskan Bakanlığı Komisyon Raporu, No: 5, Ankara.
- ERGUN TANERİ Bölge Planlama, İ.D.M.M.A. Yayını: No.148 İstanbul, 1977.
- ERDEN ÖNEY İktisadi Planlama, II. Baskı Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayını: No: 438, Ankara, 1980.
- ESAT TURAK, İLHAN TEKELİ, YİĞİT GÜLÖKSÖZ, I. Milli Fiziki Plan Semineri, T.M.M.O.B. Yayını, Ankara.
- FEHMİ YAVUZ, RUŞEN KELEŞ, CEVAT GERAY, Şehircilik Sorunlar Uygulama ve Politika. II. Baskı, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayını No: 415, Ankara, 1978.

- HALDUN ÖZEN Türkiye'de İmar Planı Uygulaması, Mimarlık Dergisi.
- HANDE SUHER, AYTEN ÇETİNER, Türkiye'de İmar Yönetmelikleri ve Şehircilik Planlama Çalışmaları İlişkileri Konusunda Bir Araştırma, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.
- HANDE SUHER Yerleşmeler ve Özel Fonksiyon İlişkileri
İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.
- İLHAN TEKELİ Planlama ve Ülkesel Fiziki Planlama Üzerine,
O.D.T.Ü. Yayını No: 17, Ankara, 1971.
- İLHAN TEKELİ Mekan Organizasyonlarına Makro Yaklaşım,
O.D.T.Ü. Yayını No: 28, Ankara, 1979.
- İLHAN TEKELİ Bölge Planlama Üzerine, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul,
1972.
- İREM ACAROĞLU Toplum Kalkınması Teori ve Uygulaması, O.D.T.Ü.
Yayını No: 4, Ankara, 1966.
- İSMET GİRİTLİ Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli 6. Baskı
İstanbul Üniversitesi Yayını No: 2649, İstanbul,
1979.
- MEHMET ÇUBUK Beşeri Yerleşmelerde Mekan Organizasyonu ve Ülkesel Kalkınmayı Bir Mekan Organizasyonu İçinde Ya-atmak, Doçentlik Tezi, İ.D.G.S.A. Yayını, No:74
İstanbul, 1973.
- MEMDUH AYTÖR Türkiye'de Plan Planlı Set ve İdare,
D.P.T. Yayını, Ankara.
- ORHAN GÖÇER Ülke Planlama Çalışmaları İçinde Gelişme Aksları
İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.

- ORHAN GÜÇER Doğu Marmara Bölgesi İçinde Büyük İstanbul Metropolitan Sınırlarının Tespiti ve Yeni Bir Yerleşme Düzeni Ön Araştırması, Doçentlik Tezi, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.
- ÖZEN DALLI Türkiye'de Bölgesel Planlama Denemeleri.
- RUŞEN KELEŞ Kent Bilim İlkeleri, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, G.5, Ankara, 1976.
- SAMİ ERSEK Doğu Marmara Ön Planı - Özet Yayın, Mimarlık 1964, s.5.
- TAMER GÖK Türkiye'de İmar Planlaması, O.T.T.Ü. Matbaası, Ankara, 1980.
- TAMER GÖK Kent Planlaması ile ilgili Yasal Kurallardan Seçmeler. O.D.T.Ü. Matbaası, Ankara, 1980.
- TARIM CARİM Doğu Marmara Bölge Planının Ana Çizgileri, İnşaat Mühendisleri Odası Yayını Sayı: 18, 1967.
- TEKİN AYDIN Ülke Düzenleme İlkeleri ve Yerleşme Sistemleri, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul, 1972.
- TUĞRUL AKÇORA Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı S.B.F. 7. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları Bildirisi, İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayını.
- TURHAN GÜMEN Şehir Planlamaları, İ.İ.B. Komisyon Raporu, 3.